

ŠVIESA

The *Light*

Prenumeratos kaina: metams \$1.00
Pavienis numeris 25c

Politikos, Mokslo, Meno ir Literatūros
Trimėnesinis žurnalas

Leidžia Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugija, 102-02 Liberty Ave., Ozone Park, N. Y., 11417

Entered as second class matter at the Post Office at Jamaica, New York, under the Act of March 3, 1879

Redakcinė komisija: R. Mizara, A. Bimba. Atsakomingsis redaktorius: A. Bimba

No. 1

Sausis-vasaris-kovas (Jan.-Feb.-March), 1966

XXXII

Su tokiu pat pasitikėjimu

Gražiai ir iškilmingai praėjo mūsų Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugijos penkiasdešimtosios metinės. Su pradžia šių metų įžengėme į naują dešimtmetį. Netenka abejoti, jog kiekvienas Draugijos narys ir kiekvienas jos veikėjas nuolatos savo širdyje nešiojasi geriausius savo organizacijai linkėjimus. Jis žino, kad praėjusiais metais iš mūsų gretų mirtis išplėšė desėtkus labai gerų žmonių, ji savo darbą atliks ir šiemet. Bet jis ne apie tai galvoja. Jis galvoja apie ateitį, apie užpildymą mirties išrautųjų vietų, apie stiprinimą ir plėtimą savo organizacijos veiklos. Jis galvoja apie padėtį Amerikoje ir visame pasaulyje. Jis žino, kad mūsų Draugijai dar lemta vaidinti svarbų, pažangų vaidmenį amerikiečių ir visos žmonijos istorinėje kovoje prieš pasaulinei taikai grėsmę, už baigimą žiauraus nepateisinamo karo Pietinėje Azijoje (Vietname).

Galima pasididžiuoti, mūsų vadovybė praėjusiais (1965) metais gražiai pravedė gyveniman visą veiklos programą. Nariai buvo gausiai aprūpinti geromis knygomis. Ypatingai išleidimą anglų kalba knygos "Lithuania Past and Present" reikia skaityti nepaprastai svarbiu pasirodymu. Taip pat didelio pasididžiavimo vertu darbu reikia laikyti išleidimą Dr. A. Petrikos parašytos "AL-

DLA ir Amerikos Pagangieji Lietuviai". Džiugu, kad pajėgėme toliau leisti ir žurnalą "Šviesą", nors teko susidurti su dideliais techniniais sunkumais.

Šiuos (1966) metus pradėjome taip pat labai ryžtingai. Jau išsiuntinėtus net dvi knygos — Prūseikos "Publicistika" ir E. Mizarienės "Jaudinantys Susitikimai". Taip pat esame nusitarę nepaleisti iš rankų žurnalo "Šviesos" ir šiemet.

Ar mūsų geri norai ir kilnūs troškimai išsipildys, gyvenimas parodys. Tiek narius galima tikrai užtikrinti: Draugijos vadovybei ryžto ir gerų norų netrūksta!

Bet to paties yra reikalaujama ir iš narių. Ypatinga atsakomybė krenta ant kuopų ir kolonijų. Mūsų Draugijos visa stiprybė glūdi nariuose, kuopose ir kolonijose. Visados taip buvo ir dar labiau taip yra šiandien. Tiktai todėl mūsų LLD per visus penkiasdešimt metų gražiai gyvavo ir pajėgė atlikti tokius prakilnius darbus, kad jos nariai, kad jos kuopos, kad jos veikėjai atsidavusiai ir nuoširdžiai rūpinosi savo organizacija.

Nė valandėlei neabejojame, kad tokį pat atsidavimą ir nuoširdumą mes visi parodysim ir šiais metais. Nė valandėlei neabejojame, kad ir šiais metais mes į savo ilgą istoriją įrašysime dar vieną garbingą lapą.

Amžiai, užsikloję velėna, prabyla į mus

A. TAUTAVIČIUS

Istorijos mokslų kandidatas

Archeologiniai paminklai seniausi žmonių gyvenimo ir kūrybos liudininkai. Piliakalnių visi gerai pažįstame, stebimės jų didingumu ir formų dailumu, klausomės vaizdžių liaudies pasakojimų apie prasmegusius dvarus, paslaptinius požemius, kupinus turtų. Daug girdėjom ir apie pilkapius, kapinytus, dažnai vadinamus švedkapiais, prancūzkapiais ar milžinkapiais. Menkiau pažįstame senovės kulto paminklus — alkas, ežerų ir upių pakrantėse esančias "Alkų kaktas", akmenis su iškaltais įvairiais paslaptiniais ženklais. Žingsniuodami Dzūkijos smėlynais ar Nemuno pakrantėmis, negalime įsivaizduoti, kad čia gyveno akmens amžiaus žmonės.

Kiekvienas archeologinis paminklas pateikia begales įvairiausių duomenų, kurių veltui ieškotume rašytiniuose šaltiniuose. Iš rašytinių šaltinių, pavyzdžiui, sužinome, kada gyvenvietė — vietovė — pirmą kartą paminėta, o archeologiniai paminklai padeda nustatyti, nuo kada ten gyveno žmonės. Seniausiai paminėta Lietuvos teritorijoje yra Apuolės pilis. Ją 853 metais puolė švedų kariuomenė, vadovaujama karaliaus Olavo. Archeologiniai kasinėjimai parodė, kad žmonės Apuolės piliakalnį įsirengė pirmiaisiais mūsų eros amžiais.

Kurios srities istoriją tirsime, seniausių duomenų visada rasime archeologijoje. Ji padeda atsakyti į įvairiausius klausimus. Jokiuose rašytiniuose šaltiniuose nėra duomenų, nuo kada Lietuvoje žinomi šachmatai. O Vilniaus ir Trakų tyrinėjimai parodė, kad jais čia buvo žaidžiama jau XV—XVI amžiuje. Mokslininkas, tyrinėjantis drabužių istoriją, tik iš archeologinių radinių gali sužinoti, nuo kada mūsų žinomi vilnoniai ir lininiai audiniai, spalvotos juostos. Lietuvių liaudies medžio architektūros tyrinėtojai archeologija duoda svarbių žinių apie XII—XIII amžių, o rašytiniai šaltiniai — tik apie XV amžių.

Daug laiko praeina, kol iš nuolaužų pasiseka atstatyti kurį nors gamybos įrankį ar suprasti, kaip žmonės gamino daiktus. Iš buvusių stulpų duobių, degėsių dėmių, molinio tinko gabalų ar anglių sprendžiame apie buvusio pastato planą, dydį, konstrukcijas.

Mes esame taip nutolę nuo senųjų pirmykštės bendruomenės ar ankstyvojo feodalizmo laikų, kad vargiai įsivaizduojame anų metų žmonių gyvenimą, jų papročius. Kartais sunkiai suvokiame, kam buvo naudojamas mums nežinomas, nors ir labai paprastas daiktas. Pavyzdžiui, archeologai, jau 75 metai kasinėdami paskutinių šimtmečių prieš m. e. ir m. e. pirmųjų amžių piliakalnius tarp Vilniaus ir Maskvos esančiuose plotuose, dažnai randa vadinamų Djakovo tipo svorelių. Keliolika jų rasta Nemenčinės piliakalnyje, vienas kitas — Rytų Lietuvos piliakalniuose. Tai įvairaus dydžio moliniai kūgio formos išdegti daiktai su išilgine skylute vidury, kartais papuošti duobutėmis ar brūkšneliais. Iki šiol dar niekas neišaiškino jų paskirties. Tebesiginčijama, kam jie buvo naudojami: tinklams, audimo staklėms, verpimui, svėrimui, kulto ar kitoms reikalams.

O 1939 metais, kasinėjant Veršvų kapinyną prie Kauno, rastas IV amžiaus pabaigos turtingos moters kapas. Be įvairių papuošalų ant rankų, krūtinės ir kaklo, prie galvos padėta dėžutė su įvairiais papildomais papuošalais. Joje buvo apvara iš žalvarinių įvijų ir pakabučių su ornamentuotomis keturkampėmis skardelėmis. Tokių papuošalų dalys į muziejus pateko iš kapų ir piliakalnių. Manėme, kad šiomis apvaromis moterys puošė kaklą ar krūtinę. O šią vasarą Veliuonoje moters kape pirmą kartą rasta apvara taip, kaip buvo nešiojama. Ji tarsi karūna puošė mirusiosios viršugalvį... Po 26 metų paaiškėjo, kad tokiomis apvaromis IV—V amžiuje buvo papuošiamos šukuosenos.

Archeologiniai radiniai griaua ilgą laiką istorijos moksle vyravusias pažiūras į Lietuvos senovę, išsklaido įvairiausias prasimanymus ir spėliojimus, parodo, kad tikrovė buvo daug sudėtingesnė ir įvairesnė, negu ją vaizdavo padavimai ir negausūs, dažnai lietuviams priešiški, kronikų ir metraščių autoriai.

Kasinėjimai parodė, kad nuo mūsų eros pradžios žmonės Lietuvoje plačiai naudojo geležį. Beveik kiekvienoje senojoje gyvenvietėje randame geležies gamybos pėdsakų, kapinynuose — iečių antgalių, skydų apkaustų, kalavijų, kartais šalmų, o piliakalniuose — strėlių, šarvų likučių. Prieš porą metų, ištyrus dalį IX—XIII amžiaus kapinyno Palangoje, rasti 32 vyrai — kariai, palaidoti su kalavijais. Todėl nyksta XIX amžiaus istorikų ir rašytojų sukurtos legendos apie meškų kailiais apsidangščiusius pusuogius žemaičius, kurie medinėmis kuokomis daužė kryžiuočius netgi XV amžiuje. Taip įsivaizduojamus mūsų protėvius neseniai matėme filme "Kryžiuočiai".

XIX amžiaus viduryje istorikai romantiškai labai domėjosi senąja lietuvių religija, sukūrė daugybę dievų, kiekvienoje rastoje statuloje matė tuos senovės dievus ir deives: Perkūną, Mildą... Viena garsiausių buvo "Perkūno statulėlė" iš Kernavės, rasta apie XIX amžiaus vidurį. Nuogas barzdotas senis tarsis su žaibų gniužulu dešinėje rankoje imponavo daugeliui senosios lietuvių religijos tvrinėtojų ir rašytojų. P. Tarasenka net parašė apysaką "Perkūno šventykloje", kurios veiksmas vyko Kernavėje. Archeologai palaipsniui nuvainikavo ir šią statulėlę. Po daugelio lyginimų paaiškėjo, kad tai XIII amžiaus viduryje veikiausiai Saksonijoje lie dintos žvakidės dalis. Į Lietuvą ji pateko tik XIII amžiaus pabaigoje ar XIV amžiuje iš kurios nors sunaikintos kryžiuočių ar kalavijuočių pilies.

Pastarųjų dešimtmečių tyrinėjimai išsklaidė ir plačiai žinomą padavimą apie Vilniaus įkūrimą Neries ir Vilnelės santakoje po sėkmingos Gedimino medžioklės. Tyrinėjimai parodė, kad Vilniaus istorija siekia daug gilesnę praeitį, yra daug sudėtingesnė. Miestas pamažu išaugo iš piliakalnio ir jį supusių gyvenviečių, kuriose žmonės gyveno nuo

m. e. pradžios. XI—XIII amžiuje Gedimino kalne jau stovėjo medinė pilis, o aplink ją dideliame plote gyveno žmonės. Čia vyko intensyvi prekyba, gyveno amatininkai. Todėl XIV amžiaus pradžioje Gediminas negalėjo medžioti taurų miesto viduryje.

Vietoje išsklaidytų legendų atsiranda naujos hipotezės, reikalaujančios tclimesnių tyrimų, laukiančios patvirtinimo ar paneigimo.

Praėjusią vasarą Vilniuje, Gedimino kalno vakarinėje pašlaitėje, kasant griovį termifikacijos vamzdžiams, aptikta mūrinio pastato pietinės sienos dalis. Didelės plytos čia buvo rištos baltišku (vendiniu) būdu, kurį naudojo XIII amžiuje ir XIX amžiaus pradžioje. Pastato sienos išorėje turi stambius keturkampius kontraforsus. Viduje yra buvusi didelė aukšta patalpa su puošniais skliautais. Trumpai stovėjęs, sudegęs ir nugriautas pastatas labai primena bažnyčią. Gal būt, tai ir yra Mindaugo (po 1251 metų krikšto) pastatytos katedros liekanos. Ją galėjo statyti tik tuometinis Vilniaus pilies valdovas, nes ji pilies teritorijoje.

Rašytiniuose šaltiniuose iki šiol nebuvo nurodyta vieta, kurioje Mindaugas pastatydino katedrą Lietuvos vyskupui. Kai kurie istorikai mano, kad ji iš viso nebuvo pastatyta. Jei pasitvirtintų hipotezė, kad čia tikrai yra katedros liekanos, tai galėtume teigti, kad Vilnius buvo valstybės sostinė, jau Mindaugui valdant Lietuvą. Vadinas, išaiškėtų ir Lietuvos valstybės seniausios sostinės klausimas. Išsisklaidytų legendos apie sostinės kilnojimą iš Kernavės į Trakus, iš Trakų į Vilnių, galėtume kalbėti apie Lietuvos valstybę su nuolatine sostine bent nuo XIII amžiaus pirmosios pusės.

Netgi aiškinant lietuvių tautos kilmės klausimą, archeologija įnešė daug naujo. Ji išsklaidė legendą apie lietuvių kilmę iš romėnų, padarė pataisas K. Bugos hipotezėje, esą, lietuvių gentys prie Baltijos jūros atėjo tik apie V—VIII amžių. Archeologai nukėlė šią datą net į XVIII amžių prieš m. e., tai gi, pastūmė ją praeitin beveik 2000 metų. Bet, deja, šis klausimas nėra galutinai išspręstas.

Kadangi kiekvieno paminklo kasinėjimai reikalauja daug darbo ir laiko, tad iki šiol tyrinėta dar labai nedidelė mūsų respubli-

kos archeologinių paminklų dalis. Iš septyneto šimtų piliakalnių plačiau tyrinėta tik keliolika. Kasinėta viena kita akmens amžiaus stovykla ir keli kapinynai. Neištyrinėjom dar nė vieno kulto paminklo.

Anksčiau archeologiniai kasinėjimai Lietuvoje buvo atsitiktiniai. Buržuazinė vyriausybė nesirūpino specialistų ruošimu ir mokslo įstaigų organizavimu, šykštėjo šiems reikalams lėšų. Mėgintos organizuoti kraštotyros draugijos nepajėgė imtis didesnių darbų. Todėl Lietuva archeologinių kasinėjimų atžvilgiu buvo viena labiausiai atsilikusių šalių Europoje. Šioje srityje smarkiai pralenkė mus kaimynai latviai, estai, lenkai, baltarusiai. Vilniaus ir Varšuvos universitetuose Lietuvos archeologijos kursas buvo skaitomas jau nuo 1926 metų, o Kauno universitete šia disciplina susirūpinta tik 1934-1935. Iki 1938 metų neturėjome nė vienos sistemingesnės ekspozicijos. Į archeologinius radinius dažniausiai buvo žiūrima kaip į keistus ir niekam nereikalingus daiktus.

Piliakalniai, kapinynai, alkakalniai buvo privati nuosavybė. Savininkai juos arė, kasė juose žvyrą, įrenginėjo rūsius, akmenis naudojo statyboms, lygino pylimus. Sunku dabar rasti piliakalnių ar kapinynų, kurie būtų neapardyti. Dalis jų ištiesai sunaikinta, ypač ariamuose laukuose atsidūrę pilkapynai. Labai nukentėjo Gondinga Plungės rajone, šeimyniškių piliakalnis — vadina moji Voruta — prie Anykščių, Kernavės pilies kalnas, kuriame stovėjo klebonijos pastatai, žaliavo daržai, ir kiti.

Padėtis iš pagrindų pasikeitė Tarybų valdžios metais. Piliakalniai atskirti nuo dirbamų laukų. Keliolika žymesnių piliakalnių atsidūrė gamtiniuose draustiniuose. Plūgas nebedrasko Gondingos, Berzgainių, šeimyniškių piliakalnių. . .

Mūsų respublikoje įsigalėjo taisyklė, kad ten, kur dėl būtinu darbų gresia pavojus archeologiniam paminklui, jis ištiriamas. Geriausias pavyzdys — Kauno marių dugnas. Nuo 1953 metų čia darbavosi archeologai. Iširtas Kapitoniškių pilkapynas, Rumšiškių ir Guogų-Piliuonos piliakalnio liekanos bei gyvenvietės prie jo, Bačkininkėlių, Dovaino-

nių ir Žiegzdrių piliakalniai, Lapainios gyvenvietė, Rumšiškių kapinynai. Palangoje iširta kapinyno dalis, per kurią turėjo būti tiesiama gatvė. Apie tenykščius radinius pasakojau anksčiau.

Tyrinėdami apardyta paminklą, jaučiame tarsi skaitytume knygą išplėštais lapais.

Tarybų valdžios metais vyriausybė sudarė visas sąlygas praeities paminklams išsaugoti. Piliakalniai, pilkapiai ar alkos daug gali papasakoti apie žmones, prieš daugelį šimtmečių gyvenusius mūsų žemėje, gali patikslinti mūsų krašto istoriją. Tad branginkime praeities paminklus. Jie dar daug paslapčių atvers mums ir mūsų vaikams.

J. Mačiukevičius

POKALBIS SU LAIKU

Liekitės ant manęs, laiko lašai,
jumis nuolatos noriu būti sušlapęs.
Neįžiūriu tos datos, kada išrašai
paskutinį rašalą ant paskutinio lapo.

Tik bėga ir bėga srovė gaivi —
per jausmus,

per mintis,

per kūną.

Liekitės, laiko lašai. . .

Aš savy

surandu dar šimtus Kara-Kumų.

Raseiniai

E. Ignatavičius

AKMENINIAI LAIVAI

Saulė auksą taip dosniai trupina

Prie Nėries ant šiltų akmenų.

Čia prieš rudens šaltį paklūposim,

Nusileidę iš oro kalnų.

Tokią paprastą, kvepiančią vandeniu,

Aptaškysime laimę drauge.

Slapstos žuvys, srovės išsigandusios,

Straido mintys lyg saulės drugiai.

Tegu skraido, mes jų ir negaudysim.

Plaukia vandenys savo keliu.

Akmeniniai laivai susiglaudę

Tylūs ilgisi uostų žalių.

Kultūrininkai už taiką Vietname

R. BARANIKAS

Amerikos Meno ir Literatūros Akademija (American Academy of Arts and Letters) yra sena, solidiška įstaiga. Jos kuklūs, bet gan įspūdingi rūmai randasi tolokai nuo miesto centro triukšmo, šiaurinėje Manhatano dalyje, netoli Washingtono tilto, blokas nuo tylaus Hudsono ir dar tylesnių kapinių — vienų seniausių New Yorke. Jos nariais yra mažiau negu šimtas labiausiai gerbiamų Amerikos rašytojų, poetų, dailininkų, architektų, kompozitorių...

Taip, ši mūsų akademija gal neturi tiek įtakos, kiek turi Prancūzijos akademija, bet ji visvien nemenka. Tapti jos nariu yra didelė garbė, ir ji ateina tik po to, kai rašytojas arba dailininkas per ligą laiką pri-

klausė jaunesnei akademijos sesei, Nacionaliniam Meno ir Literatūros Institutui (National Institute of Arts and Letters), o tas ateina tik po to, kai rašytojas arba dailininkas tapo nominuotas instituto pryzui. Bet ne visi pryzų laimėtojai tampa nariais — tik mažą dalelę.

Taigi — grįžkime prie akademijos. Tai buvo skaistus, saulėtas šio pavasario popietis, kai šimtai meno pasaulio žmonių pradėjo rinktis į akademijos rūmus, kur privalėjo būti paskelbtas kelių naujų akademijos narių išrinkimas, taipgi išduotos premijos instituto vardu. Pakvietimas sakė, kad apsiirengimas turi būti "formalus", bet eilė dailininkų tą ignoravo. Dauguma publikos,

betgi, pakluso: dramaturgas Milleris, poetas Lowellis atėjo kaip "konformistai". Poetas A. Ginsbergas, iš kitos pusės, atėjo pasiūliauęs, su raukšlėtu senu švarku virš tamsių marškinių, su sunkiais darbo batais. . .

Bet tie visi mažmožiai tapo pamiršti, kuomet Akademijos prezidentas Lewisas Mumfordas pradėjo savo įžanginę kalbą. Mumfordas yra plačiai žinomas rašytojas, kultūrinis darbuotojas. Politiniai jis visuomet buvo žinomas kaip nuosaikus liberalas. Iš jo tikėtasi kalbos,— na, tokios, kokios visuomet duodamos tokiais atsitikimais, — bent kiek pompastiškos, labai bendros, nekonkreetiškos, pilnos labai mokyty, literatūrinių citatų, bet mažai ką sakančios apie tuojautinę dabartį. Bet jau po kelių sakinių Akademijos nariai ir svečiai žinojo, kad jie šiuo kartu tokios kalbos neišgirs. "Sąžinės balsas man neleidžia neprabilti apie tai, kas šiuo metu vargina bendrąją Amerikos sąžinę. . . To reikalauja geriausios mūsų demokratinės tradicijos, to reikalauja mūsų, kultūros baro žmonių, pareiga šaliai. . ."

Nereikėjo nei minėti Vietnamo, bet visi jau žinojo, apie ką Mumfordas kalba. Ir kuo toliau, tas darėsi aiškiau, nes Akademijos prezidentas žodžių į vatą, kaip tai sakoma, neviniuoja. Stebėjau susirinkusius. Dailininko Andrew Wyeth'o ir kitų konservatorių veiduose matėsi susirūpinimas, kaktos raukšlėjosi. Iš kitos pusės, Millerio, Lowellio, Soyerio, Shahno ir kitų pažangiečių vaiduose žaidė beveik nepastebimos triumfo šypsenos. Kalbai įpusėjus keli ultra-konservatoriai pakilo ir demonstratyviai apleido salę, bet kuomet Mumfordas baigė kalbėti, ovacijoms nebuvo galo. Aplodavo didi dauguma, nors vienur kitur matėsi susikrımtes absistentas.

Lowellis, Mumfordas, Milleris

Tuoj po Mumfordo išstojimo du kiti Amerikos kultūrinio gyvenimo šulai, poetas Robertas Lowellis ir dramaturgas Arthuras Milleris, turėjo progą viešai pareikšti savo pasipriešinimą karui Vietname. Buvo taip: Prezidentas Johnsonas įsteigė šiokią tokią federalinę valdišką agentūrą, kurios tikslas finansiniai padėti menui ir kultūrai vystytis — stipendijomis ir panašiais būdais. Tos agentūros biudžetas mikroskopinis, lygi-

nant su Pentagono vienos dienos biudžetu, bet valdžia stengėsi iš tos agentūros įsteigimo pasidaryti propagandas. Į iškilmingą programos pradžios paskelbimą tapo pakviesti žymiausiai Amerikos kūrybiniai žmonės, įskaitant ir kai kuriuos pažangius. Norėta, mat, pasirodyti tolerantiškais. Ceremonijos turėjo įvykti pačiame Baltajame name, pačiam prezidentui dalyvaujant.

Dieną prieš ceremonijas Milleris ir Lowellis paskelbė, kad jie nedalyvaus, nes dalyvavimas reikštų pritarimą mūsų intervenciniam karui Vietname. Keli žymūs dailininkai ir rašytojai, kurie irgi stoja už taiką Vietname, į Baltąjį namą nuvyko, bet jie ten pat platino pareiškimą, kuris reiškė solidarumą su Milleriu ir Lowelliu. Jie rinko parašus ten pat, prie šventiškai apkrautų stalų Baltojo namo salėje, Prezidentui Johnsonui sukinėjantis aplink. . . .

"Baigti Tyla!"

Birželio 27-ą "New Yorke Times" kultūriname priede pasirodė pilno puslapio pareiškimas, užvardintas "End Your Silence", kas, žodiniai išvertus, reikštų "Baigkite savo tylą", laisviau vertus — "Baigti tylą".

Tai buvo vienas kovingiausių ir įdomiausių pareiškimų prieš karą Vietname, ir jis sudarė gilų išpūdį šalyje, ypatingai kultūros-meno pasaulyje. Jis prasidėjo:

Mes, pasirašiusieji, Amerikos tapytojai ir skulptoriai, rašytojai ir redaktoriai, muzikai ir teatrininkai, jaučiame pareigą iškelti savo balsą prieš jėgą, kuri naudojama mūsų ir Amerikos žmonių bendrai vardui. . .

Prisimenant, kokią rolę Prancūzijos meno ir kultūros žmonės lošė kovoje prieš karą Vietname, sekantis pareiškimo paragrafas sakė:

Dešimtmetis atgal, kuomet Vietname liaudis kovojo prieš prancūzišką kolonializmą, Prancūzijos dailininkai ir intelektualai — nuo Sartre iki Mauriac'o, nuo Pikaso iki Kamiuso, atsisaukė į prancūzų tautos sąžinę, ragino protestuoti prieš valdžios politiką kaip nemoralishką ir baigti purvinąjį karą — "La sale guerre". Mūsų pareiga šiandien nemažesnė.

Toliau pareiškimas sakė, kad Amerikos veiksmai Vietname ir Dominikoje yra nuoga intervencija, kad Amerikos jėgos neturi daugiau teisės būti Vietname, negu turėjo prancūziški kolonialistai. Pareiškimas baigėsi taip:

Amerikos meno žmonės nori atnaujinti pasitikėjimą savo šalimi. Mūsų šalies gėdos akyvaizdoje mes neliksime tylūs. Mes raginame visus mūsų šalies žmones prisidėti prie mūsų: Baigkite savo tylą!

Bendro fronto apimtis

Kaip matome, tai nebuvo atsargus ir mandagus pareiškimas, raginantis prie derybų ir prie "eskaliacijos sumažinimo", kokius padarė kai kurie liberališki profesoriai, nors ir anie lošia teigiamą rolę. Kūrybinis sluoksnis kalbėjo aiškiau ir su gilesniu pasipiktinimu, reikšdamas savo moralinį skausmą ir degantį protestą. Jeigu po tokiu pareiškimu būtų pasirašę tik kairiai nusistatę kultūrininkai, nieko stebėtino nebūtų. Bet taip nebuvo. Pasirašiusieji atstovavo tokį platų pažangų frontą, kokio Amerika nematė per dešimtmečius ir dešimtmečius, gal nuo to laiko, kai tapo nužudyti kankiniai Sako ir Vanzetis.

Koks platus tas bendras frontas buvo po tuo pareiškimu, rodo parašai.

Pasirašė liberaliniai ir socialdemokratiniai nusiteikę poetai Stanley Kunitz ir Louis Untermeyer, kritikai Edmund Wilson ir Dwight MacDonald, redaktoriai I. F. Stone ir Katharine Kuh; o šalia jų "Dialog" redaktorius, marksistas Joseph North, proletariškas negru rašytojas Lloyd L. Brown, kairus poetas Walter Lowenfels. Pasirašė negru radikalus nacionalistas dramaturgas LeRoi Jones, žymus negrų rašytojas James Baldwin, "bitnikų" šulai, poetas A. Ginsbergas ir novelistas N. Maileris, realistai dailininkai Gropperis, Kentas ir Refregieras, šalia abstraktinių dailininkų Mark Rothko ir Ad Reinhardt. Pasirašė Robesonas, Pete Seeger, Joan Baez—trys žymūs Amerikos kovingos muzikos nešėjai, bet šalia jų ir M. Feldmanas, ultra-moderniškos muzikos kompozitorius, kurio kūriniai apima dešimties minučių "tylias notas" — pauzas. Pasirašė šalia viens kito realistinis dramaturgas Al-

vah Bessie (vienas iš "Hollywoodo Dešimt") ir taip vadinamo "Absurdiško teatro" modernistinis dramaturgas Arthur Kopit, proletarinis novelistas Filipas Bonoskis ir sena anarchistė Annais Nin. Pasirašiusių būtų buvę dar daugiau, jeigu ne vasaros atostogos, kurių metu rašytojai ir dailininkai labai pasisklaidė.

Ar tas reiškia, kad Amerikos kultūrininkų tarpe viešpatauja toks vieningas nusistatymas Vietnamo klausimu? Žinoma, ne. Ne visi šeši šimtai pasirašiusių pilnai sutiko su pareiškimu tekstu. Mačiau laiškus kelių socialdemokratiniai arba liberaliniai nusiteikusių asmenų, kurie sutiko padėti savo parašus, bet pareiškimo komitetui išreiškė "rezervacijas": jie sakė, kad pareiškime nepakankamai dėmesio duodama metodui, kuriuom Amerika gali "deangažuotis" iš konflikto Vietname. Iš kitos pusės, keli Pekino linijai pritaria kultūrininkai išreiškė apgailestavimą, kad pareiškime nepasisakoma už Vietnamo Nacionalinio Išsilaisvinimo Fronto laimėjimą. Keli dogmatiški pacifistai apgailestavo, kad pareiškime smerkiamas karas Vietname, o ne visi karai bendrai.

Solidarumas Europoje

Trumpu laiku po Birželio 27-os pareiškimo "Timese" pasirodė kitas, pavadintas "Tylusis centras turi prabilti". Jis irgi buvo pilno puslapio, bet tik su keliolika parašų: taip vadinamo "Freedom House" direktorių tarybos. "Freedom House", kaip žinia, yra neva kultūrinė įstaiga, kurios tikslas yra bandyti duoti respektinę kultūrinę paramą JAV valdžios politikai. "Freedom House" puolė tuos šešius šimtus žymių Amerikos kultūrininkų kaip "komunistų pastumdėlius", ir ragino "demokratiniai nusiteikusių tylųjų centrą" prabilti — už Johnsono politiką. Bet raginimas liko kaip balsas tyruose: neatsirado jokia rašytojų, dailininkų, teatrininkų ar kitų kūrybingų žmonių grupė, kuri padarytų pareiškimą už purvinąjį karą Vietname. (Beje, kad "Times" atspausdintų viešą pareiškimą prieš mūsų intervenciją Vietname, pasirašiusieji turi sukelti nemenką sumą, nes pareiškimas telpa skelbimo pavidale. Karo šalininkams sukelti tokią sumą daug lengviau — visokios fondacijos arba macenatai mielai pasitarnautų.

Bet ir su tokiomis lengvatomis jie nerado norinčių.)

“Freedom House” pareiškimas buvo atspausdintas 1965 m. liepos 25 d. Rugpiūčio pirmą atėjo lyg netiesioginis atsakymas: vėl pilnas puslapis, pareiškimas, kurį padarė 36 žymiausi Britanijos šulai, jų tarpe rašytojai E. M. Forster ir J. B. Priestly, kompozitorius Benjamin Britten, aktoriai Alec Guinness ir Peter O’Toole, dramaturgas Harold Pinter, meno kritikas Herbert Read, dailininkas Graham Sutherland ir t.t. — patys žymiausi, patys žinomiausi. Ir jie sakė: “Mes, pasirašiusieji Britanijos rašytojai, tapytojai, skulptoriai, muzikai ir teatrininkai solidarizuojamės su Amerikos meno žmonių protestu prieš karą Vietname.”

O kiek vėliau — kitas šūvis už taiką: kitas solidarumo pareiškimas už taiką Vietname, šiuo kartu iš visos Europos — Jean Paul Sartre, Simone de Beauvoir ir Pierre Soulages iš Prancūzijos, Ignazio Silone, Alberto Moravia ir Cesare Zavattini iš Italijos, Gunter Grass ir Norbert Kricke iš Vokietijos, Alf Sjoberg ir Anita Bjork iš Švedijos, ir tokio pat kalibro žymūnai iš Britanijos, Norvegijos, Austrijos...

“Sing-in” ir “Read-in”

Plačioji Amerikos publika jau yra puikiai susipažinusi su terminu “teach-in”. Išversti žodiniai jį sunku, bet jo įdomią kilmę galima išaiškinti. Amerikos darbininkų unijų-profsąjungų judėjimas iš seno turi terminą “sit-in strike”—“sėdėjimo streikas”, tai yra, streikas, per kurį darbininkai lieka savo darbo vietose, kitaip sakant — okupuoja dirbtuves. Tokie streikai buvo plačiai paplitę tarp 1930 ir 1940 m. Negrų išsilaisvinimo judėjimas tokią “atsisėdimo” arba “okupavimo” taktiką vartoja daugybėje atvejų, ir terminas “sit-in” vartojamas, kuomet jau ni kovingi negrai įeina ir užima vietas, kur jie iki šiol buvo segreguoti — pietiniuose restoranuose, plaukiojimo baseinuose, klubuose.

Karui Vietname plečiantis, pažangūs studentai ir profesoriai, jausdami, kad oficialiu pamokų metu mažai yra progos prabilti apie karą, pradėjo rengti vakarines paskaitas, specialias pamokas, diskusijas. Spontaniškai gimė terminas “teach-in”, kas reiškia

— užimama-okupuojama dalis universiteto ir kalbama, diskutuojama, mokinama apie karą Vietname. Išsivystė tokia tradicija: pažangūs profesoriai ir studentai pradeda tokią sesiją kokioje nors universiteto salėje po vakarienės, kokią aštuntą valandą, ir ji tęsiasi **visą vakarą ir naktį**, iki ankstyvo ryto, taip, kad net nereikia eiti namo — iš sesijos tiesiai į rytmetines pamokas! Sesija tokiu būdu virsta ne vien aiškinimo ir pasimokinimo priemone, bet ir dramatiška demonstracija!

Universitetai, žinoma, ne fabrikai arba restoranai Mississipyje, ir sales netenka užimti jėga — dažniausiai universiteto vadovybė iš anksto informuojama ir ji “akademines laisvės” vardu duoda sutikimą laikyti tą “teach-in”, nors toli ne visuomet. Į tas sesijas visuomet susirenka didelis studentų skaičius. Kartais pakviečiamas ir karo šalininkas, kad jis bandytų ginti savo poziciją. Buvo net atsitikimų, kuomet valdžia atsiuntė savo akademinį tipą, kad jis gintų Johnsono poziciją. Bet studentai tokius dažniausiai sutinka žiovaudami arba, jeigu jau vėlyva naktis ir nervai įtempti — nušvilpimu.

Ir dainos garsai

Meno pasaulis pradėjo vartoti panašius metodus ir terminus. Rugsėjo 24-ą didžiojoje Carnegie salėje įvyko visą vakarą ir naktį trukęs “sing-in” — apie du šimtai žymiausių mūsų šalies taip vadinamų liaudies dainininkų (folk singers) viens po kito dainavo dainas už taiką. Kiekvienas dainininkas ne tik dainavo, bet pats save perstatė ir trumpai aiškino, kas jį atvedė šion salėn, kodėl jis stoja prieš karą Vietname. Dainuotos dainos — dažniausiai pačiu dainininku sukurtos. Ta prasme tie taip vadinami “folk singers” yra kaip ir senovės trubadurai. Jie beveik visi jauni. Dauguma jų save akompanuoja gitaru.

Ką galima išreikšti daina, tą galima išreikšti ir žodžiu. Dabar, šiuos žodžius rašant, smarkiai ruošiamasi prie “read-in”, kuris įvyks New Yorke vasario 20-ą. Jame dalyvaus apie 20 žymių rašytojų ir poetų. Jie skaitys savo naujus kūrinus, kuriuose reiškiamas priešingumas karui Vietname arba tam artimos mintys. Dalyvaus pradžioje

minėti Milleris, Mumfordas, Lowellis, Ginsbergas, Kunitzas ir t.t.

Ir tai dar ne viskas. Grupė jaunų filmi-
ninkų per Japoniją, Laosą ir kitus kelius ga-
vo dokumentinius filmus, iš kurių montuoja
didelį anti-karinį filmą apie Vietnamą. Tai
bus filmas, kuris, žinoma, nebus rodytas ko-
merciniuose teatruose, bet žmonės jį matys
mitinguose, universitetų kino-klubuose, susi-
rinkimuose. Grupė literatų rengiasi išleisti
antologiją su viena tema: prieš karą Viet-
name.

Bet gal labiausiai nelauktą, net kuriozišką
dalyką sugalvojo grupė Los Angeleso anti-
fašistinių skulptorių ir tapytojų. Jie kaip
nors sukrapštė pakankamai pinigų ir nupir-
ko tuščią plotą miesto centre, kur jie dabar
stato kažkokį bokštą, iš plytų. Tuo tarpu

jie atsikreipė į visus dailininkus prisiusti po
paveikslą,— tam tikro dydžio — ant patva-
rios medžiagos. Paveikslas gali turėti anti-
karinę temą, gali turėti tik užrašytą pareiš-
kimą arba, norint, tik dailininko parašą.
Kai bokštas bus baigtas, jis visas (iš lauko
pusės) bus apkabinėtas tais paveikslais.
Bokšto statytojai žino, kad policija ir mies-
tas suras priekabių, kad bandytų bokštą pa-
šalinti. Bus ginčų, bus gal suėmimų — bus
protestas. . .

Čia tik mažytė dalelė pastangų, kurias
kultūrinis frontas Amerikoje deda už taiką
Vietname. Tos pastangos daug platesnės ir
jos bus tęsiamos, iki Amerikos karinės jėgos
apleis tą šalį, ir Vietnamo liaudis pati spręs
savo likimą.

POEZIJA NEŽINO ŽILO PLAUKO

1

Kaip vasarai
be saulės spindulių,
taip žemei
būtų liūdna
be poetų.
Tuomet pasauly
niekas negirdėtų,
kaip nebyliu
sidabro varpeliu Neries
krantuos
linguoja pakalnutė,
kaip juokiasi
išgaidrintas dangus,
kaip, nešdamas pavasarišką
liūtį,
virš girios plaukia
debesis niūkus.
Keliais dainingais posmais
atgaivinti
rasotus rytmečius,
naktis žvainas,
į ateities
nematomas dienas
lyg šviesų deglą
nešti drąsiai mintį,
brolybės sėklą
sėti tarp tautų,—
štai kas vadinasi
būti poetu!

2

Dažnai pro smilčių
balzganą saujelę
mes kvapą juntam
žemės mylimos
ir girdim žalia
šlamesį birželio
ir matom baltas
pasakas žiemos.
Dažnai pro Baltijos
lašelių sūrų
platybę jaučiam
vandenių laisvų
ir svaigų orą
ūkanotų jūrų,
ir tolimą alsavimą
laivų.
Taip aš pro vieną
tavo žvilgsnį tylų,
kur tavo visą sielą
įskaitau,
tiek spindinčių
saulėtekių matau,
tiek vakarų,
kurie širdy nedyla,
kurie iš atminties gelmių
pakyla
ir sidabru
aptaško plaukus tau. . .

3

Gėlos ir džiaugsmo ašaros
pralietos.
Dviejų šeimų
seni vaidai baigti.
Širdis Romeo
ir širdis Džuljetos
nebeplaka.
Bet meilė jų skaisti
už mirtį galingesnė!
Ji gyvena
ir niekada,
kaip saulė, nepasens,
nors užsidengtų
bangos okeano
ar žalias vynas
čiurkštų iš akmenis!
Poezija
nežino žilo plauko.
Tu ją visur
jauti be atvangos:
voratinkliu skaidriu
ji oru plauko,
ji krykštauja
naujų namų languos,
ji šviečia tau
bedugnėje žvaigždėtoj,
kaip šviesdavo
Romeo ir Džuljeta.
Aleksys Churginas

Albertas Vijukas - Kojalavičius

(Minint 355-sias gimimo metines)

PR. JUOZAPAVIČIUS

Jau XVI-XVII amžiuje Lietuvoje buvo žmonių, kurie rašė veikalus lietuvių kalbos ir raštijos, astronomijos, karo technikos, ekonomikos bei visuomenės santvarkos klausimais. Buvo domimasi ir Lietuvos valstybės ir tautos istorija. 1582 m. pasirodė Motiejaus Strijkovskio lenkų kalba "Kronika", suvaidinusi kai kurį teigiamą vaidmenį lietuvių tauto sąmonėjimo raidoje. Kiek vėliau, iš Kauno kilęs istorikas Albertas Vijukas-Kojalavičius parašė pirmąją Lietuvos istoriją (*Historiae Lituanae*).

Albertas Vijukas-Kojalavičius gimė 1609 m. Kaune, sulenkėjusių lietuvių bajorų šeimoje. Jo tėvai Kaune turėjo namus, žemės sklypą prie Rotušės aikštės ir dvarą netoli Raudondvario, kurio vietoje dabar Vijukų kaimas.

A. Vijukas-Kojalavičius pradinį mokslą įgijo Kaune, bažnytinėje mokykloje, o vėliau mokėsi Vilniaus jėzuitų kolegijoje. Čia jis jėzuitų auklėtas religinėje dvasioje, greit pasidavė jų įtakai ir 1627 m., turėdamas 18 metų, įstojo į Jėzuitų ordeną. Tapęs vienuoliu, studijavo teologiją ir filosofiją, pradžioje Vilniuje, vėliau Nesvyžiuje ir Braunsburge. Baigęs mokslus A. Kojalavičius įgijo teologijos daktaro laipsnį.

Alberto pėdomis pasekė ir jaunesnieji jo broliai: Kazimieras ir Petras. Kas Kojalavičius pastūmėjo eiti šiuo keliu, nėra žinoma, bet jų tapimas vienuoliais buvo sensacija turtingos bajorijos tarpe.

A. Kojalavičius, paveiktas jėzuitinės ideologijos, buvo aktyviu kovotoju prieš reformatorius. Tam tikslui 1635 m. parašė jis pirmąjį veikalą "Teologo su pastoriumi pašnekėsiai apie skirtumus tikybos dalykuose tarp katalikų ir kalvinistų." Šiame, o vėliau ir kituose panašiuose veikaluose, A. Kojalavičius gynė katalikų tikėjimo tiesas, įrodinėjo katalikybės pranašumą prieš kitas religijas.

Kovai prieš beplintantį protestantizmą, 1642 m. jėzuitų provincionalas T. Fabricius

pasiuntė ir į Kauną penkis jėzuitus. Jų tarpe buvo trys broliai Kojalavičiai. Jie čia jėzuitų reikalams, savo nuosavame žemės sklype, pastatė namus, o vėliau juose įkūrė kolegiją (dabar toje vietoje Ad. Mickevičiaus vardo vidurinė mokykla).

Tačiau A. Kojalavičiui neilgai teko darbuotis Kaune. Jėzuitų vyriausybė, vertindama jo mokslinę ir pedagoginę veiklą, netrukus jį pakviečia į Vilniaus Akademiją pedagoginiam darbui ir suteikia jam jos pakancelerio, o vėliau profesoriaus vardą. Atsiveria plati dirva Kojalavičiaus veiklai. Jis dėsto filosofiją, parašo studentams Aristotelio etikos vadovėlį ir eilę kitų veikalų. A. Kojalavičius savo moksline veikla Akademijoje greit išsiskiria iš kitų profesorių ir 1654 m. išrenkamas Akademijos rektoriumi. Rektoriaudamas aplanko eilę Vakarų Europos katalikiškų universitetų, jėzuitų reikalais 1655 m. lankosi Romoje, susipažįsta su italų aukštosiomis mokyklomis.

Tuo metu Lietuvos Lenkijos valstybė buvo įsitraukusi į pražūtingą karą su Rusija. Akademia nutraukė darbą. Praėjus karo audrai 1657 m. A. Kojalavičius grįžta į Vilnių, bet Akademijoje jau nedirba. Rinko medžiagą Lietuvos istorijai Lietuvos Brestos ir Slonimo archyvuose, perrašinėja herbyną.

1661 m. Vilniuje pasibaigia karo veiksmai. Šiuo metu A. Kojalavičius nepriimtas į Akademiją tampa tik profesu namų prie Šv. Kazimiero bažnyčios eiliniu pamokslininku, o vėliau namų viršininku. Čia jis dirbo apie šešis metus. 1668 m. A. Kojalavičius, prieš jo valią buvo perkeltas į Varšuvą ir ten ėjo nuodėmklausio pareigas iki pat mirties. Mirė 1677 m. spalio 6 d. eidamas 68 savo amžiaus metus.

Tačiau A. Vijukas-Kojalavičius lietuvių tautai nusipelnė ne jėzuitine veikla, o kaip istorikas,— pirmosios Lietuvos istorijos autorius. Jis, nors ir buvo jėzuitas, bet nebuvo kosmopolitas, kaip tuo metu buvo daugelis šio ordeno vienuolių. A. Kojalavičius

skyrė tautybę nuo religijos, to meto supratimu, mylėjo tevynę—Lietuvą. Buvo priešingas lenkams jėzuitams, kurie po Liublino unijos stengėsi Lietuvos vardą išbraukti iš istorijos, niekino lietuvių kalbą. A. Kojalavičius atstovavo savotiškai iš Lietuvos kilusių jėzuitų korporacijai. Savo istorine veikla norėjo parodyti, kad Lietuva senovėje buvo garbinga valstybė ir tauta. Tam tikslui, jis ėmėsi rašyti Lietuvos istoriją.

Bet vėliau, jis paveiktas prolenkiškų universitetinių pažiūrų ir kosmopolitinės jėzuitų ideologijos, pataikaudamas lenkų jėzuitams, daugeliu atvejų neigiamai apibūdino Lietuvos feodalinių valdovų pastangas pasipriešinti Lenkijos feodalų invazijai, visą Lietuvos istoriją stengėsi nušviesti reakciniu katalikiškuoju požiūriu (žr. Lietuvių literatūros istorija, I., Vilnius, 1957 m. psl. 182).

Savo istorinę veiklą A. Kojalavičius pradėjo studijų metais. Jis tuomet jau buvo susipažinęs su M. Lietuvio, M. Strijkovskio ir kitų autorių veikalais, liečiančiais lietuvių tautą. Nekurį laiką gyvendamas Kražiuose, pačiame lietuviškiausiam Lietuvos krašte, jis domėjosi šio krašto praeitimi. Rinko medžiagą Lietuvos istorijai.

A. Kojalavičius parašė ir išleido kelias dešimtis istorinio, filosofinio-religinio turinio knygų lotynų ir lenkų kalbomis. Bet pats reikšmingiausias ir stambiausias jo veikalas, parašytas lotyniškai—Lietuvos istorija (*Historiae Lituanae*). Pirmąjį šios istorijos tomą, susidedantį iš devynių knygų (skyrių), apimantį laikotarpį nuo seniausių laikų ligi 1387 metų (Lietuvos krikšto). A. Kojalavičius atspausdino 1650 m. Dancige, jau bedirbdamas Vilniaus Akademijoje. Antrasis istorijos tomas, susidedantis iš aštuonių knygų, apimantis laikotarpį nuo Jogailos ligi Zigmanto Augusto valdymo laikų (Liublino unijos), spaudai buvo paruoštas Vilniuje ir 1669 m. išleistas Antverpene (Belgijoje).

Rašydamas Lietuvos istoriją, A. Kojalavičius, be abejo, naudojosi "Lietuvos ir Žemaičių Didžiosios kunigaikštystės metraščių", "Lietuvos Statutu", o daugiausia Strijkovskio "Kronika", ją kritiškai perdirbdamas, vietomis laisvai versdamas ar atpasakodamas, vietomis papildydamas, įterpdamas savo aiškinimus, atmesdamas visa, kas

jam atrodė pasakiška. Šiame darbe jis laikėsi tam tikros sistemos ir istorinio objektyvumo, nors už jį kartais ir netekdavo Lietuvos didikų malonės. A. Kojalavičius stengėsi būti savarankus, todėl daugelį Lietuvos istorijos klausimų, teorijų savaip aiškino. Jis priešingai Strijkovskiui įrodinėjo, kad Lietuvos didikų protėviai buvę senovės romėnai, o suromanėję germanų kilmės Italijos gyventojai—heruliai, į Lietuvą atsikrausę jūrų keliu apie IX amžių.

Tuo metu toks Lietuvių kilmės aiškinimas turėjo ne tik humanišką, literatūrinę, bet ir politinę reikšmę ginčiuose su Lenkijos feodalinė diduomene, kuri laikė lietuvius prastesniais.

A. Kojalavičius save laikė lietuviu ir be abejo mokėjo lietuvių kalbą, bet to jis niekur neparodė, necitavo lietuviškų žodžių ir posakių savo veikaluose, o "Kronikoje" ir kituose raštuose rastus lietuviškus žodžius ir vardus sulotynino.

Kas dėl "Lietuvos istorijos" rašymo lotynų kalba Kojalavičius jos prakalboje paaikškino, kad jis, rašydamas "Lietuvos istoriją", siekė dvejopo tikslo: duoti jaunuomenei žinių apie Lietuvos praeitį ir kartu parengti lotynų kalbos skaitlinių knygą. Autorius į Lietuvos istorijos aprašymą žiūrėjo kaip į grožinės literatūros kūrinį skirtą feodalinė visuomenei ir studentijai. Šalia istorinių faktų, nevengė pateikti ir padavimų, legendų, duoti platoką pasakojimą apie Vilniaus įkūrimą, išgalvotus stebuklus Lietuvos krikšto metu ir kitų pasakojimų, neparemtų istorine faktine medžiaga.

"Lietuvos istoriją" A. Kojalavičius rašė gražia klasikine lotynų kalba, retorišku, išraiškingu stiliumi, kad ji būtų nenuobodi ir patraukli skaitytojui.

Nepaisant to, kad A. Vijuko-Kojalavičiaus "Lietuvos istorija", kaip istorinis veikalas, turi nemaža trūkumų, bet ji yra daug pažengusi, palyginant ne tik su Strijkovskio "Kronika", bet ir su XVII amžiaus kitų Vakarų Europos istorikų veikalais. 1785 m. vokiečių Halės mokslininkų draugijos narys A. L. Šlecheris, ruošdamas "Visuotinės istorijos" veikalų seriją ("Allgemeine Welthistorie") kritiškai peržiūrėjo ir A. Vijuko-Kojalavičiaus "Lietuvos istoriją". Ja nega-

Kovo Aštuntosios proga

IEVA MIZARIENĖ

Kovo Aštuntoji turėtų būti viso pasaulio moterims tarsi "suvedimo atskaitų diena". Reikėtų savo organizacijose pakalbėti, ką mes gero atlikome nuo praėjusio Moters Dienos minėjimo ligi šios. Taip pat pagalvoti, kokie darbai stovi prieš mus ir kaip juos tinkamiausiai galėsime atlikti.

Jungtinių Amerikos Valstijų moterys gali pasididžiuoti savo aktyviu dalyvavimu kovoje už karo baigimą Vietname ir už taikos išlaikymą visame pasaulyje. Kiekviena moteris, kuri bent kiek prisideda prie šio darbo, gali jaustis, kad darbuojasi dėl tos dienos, kada nebus net kalbama apie karus.

JAV pažangiųjų lietuvių judėjime mes moterys užimame garbingą vietą. Štai pernai įvykusioje Literatūros Draugijos konferencijoje, minint organizacijos 50 metų sukaktį, veik pusė dalyvių buvo moterys.

Moterys jau ne "prie pečiaus" tik sėdi. Štai praėjusiais metais gražus būrys Amerikos lietuvių dalyvavo Tarybinės Lietuvos dvidešimtpenkmečio minėjime ir dainų festivalyje. Malonu, kad jos sugrįžo pasitenkinusios viešnagė ir ne viena tapo dar uolėnė pažangiųjų organizacijų veikėja. Džiaugiasi moterys, kad mūsų tėvu krašte žmogus pripažintas žmogum, kad šalis klesti.

lėjo atsigėrėti ir Kojalavičių pavadino geriausiu XVII amžiaus istoriku. Jo istorija išleido 50-uoju tomu "Geschichte von Litauen". Tokiu būdu A. Kojalavičiaus "Lietuvos istorija" gavo vietą žymiausiu pasaulio tautų istorijoje. Šis Kojalavičiaus veikalas supažindino Europą su Lietuvos istorija, atliko tam tikrą Lietuvos populiarinimo vaidmenį ano meto Europos visuomenėje ir ilgą laiką buvo pagrindine Lietuvos praeities pažinimo priemone. Ja naudojosi nemaža vėlesniųjų laikų istorikų: T. Narbutas, S. Daukantas, M. Valančius ir eilė kitų.

Tame yra Alberto Vijuko-Kojalavičiaus nuopelnas lietuvių tautai ir Lietuvos istorijos mokslui.

Džiaugdamosios savo nuveiktais darbais, negalime pamiršti, kad daugelis darbų tebestovi prieš mus, mūsų tebelaukia.

Lai nelieka nei vieno pasaulyje kampečio, kur būtų badas, kur darbo žmonių vaikams neturėtų progos išsimokslinti. Reikia, kad visur kiekvienas galėtų jaustis lygiateisiu žmogumi, kad niekur **nebūtų nė minties, jog gali įvykti karas.**

Mes, moterys, turime tęsti pradėtąjį darbą už taiką, už panaikinimą visokių karinių branduolinių bandymų. Reikalaukime, kad visos jėgos būtų nukreiptos į gerinimą gyvenimo, į ilginimą žmogaus amžiaus.

Ryšium su kova už pasaulinę taiką vertas atidžios yra ir katalikų bažnyčios galvos popiežiaus Pauliaus VI-ojo kreipimasis į moteris. Jis sako:

"Visos pasaulio moterys, krikščionės ir nekrikščionės moterys, tikinčios ir netikinčios, kurioms ši taip svarbų žmonijos gyvenimo akimirksnį yra patikėta žmonijos gyvybė, jums visoms tenka šventa pareiga išgelbėti pasaulio taiką."

Kaip jau žinoma, Moterų Dienai minėti idėja gimė iš amerikiečių moterų. Kaip gaila, kad mūsų Jungtinėse Valstijose Kovo Aštuntoji dar nėra pripažinta visos šalies švente, kaip kad ji yra pripažinta Tarybų Sąjungoje ir visuose socialistiniuose kraštuose.

Lai gyvuoja mūsų darbščiosios moterys! Lai mūsų pastangos už įvykdymą taikos pasaulyje apsivainikuoja pilnu laimėjimu!

Dirbkime už šviesesnį rytojų, už pilną moters išlaisvinimą iš visokių priespaudų, iš visokių diskriminacijų!

...jeigu aplinkui išdžiūtų visos jūros ir vandenynai, tai jų dugnas apsidengtų šešiasdešimties metrų druskos sluoksniu.

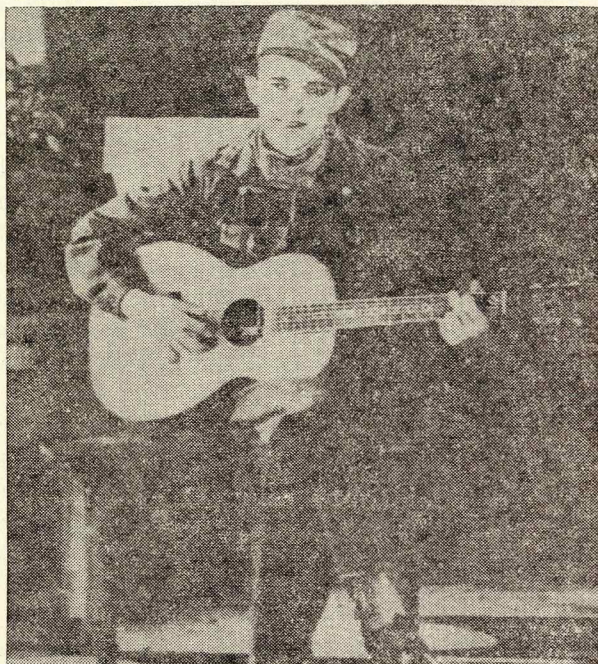
* * *

...viduramžiais raštingų žmonių buvo palyginti mažai. Kiekvienas raštingas buvo labai vertinamas. Anglijoje raštingiems žmogžudžiams netgi dovanojavo mirties bausmę. Bėlika pridurti, kad dažnai vietoje Anglijos karaliaus parašo stovėdavo kryžiuokas

Liaudiška daina niekad os nemiršta

J. GASIŪNAS

Muzikos kompozitorius, dainininkas ir gitaristas Jimmie Rodgers mirė New Yorko mieste 1933 metų gegužės 26 d., išgyvenęs tik 35 metus amžiaus. Bet jo sukurta daina ir po šiai dienai tebėra gyva, maloni, liaudies mylima.

JIMMIE RODGERS

Savo trumpame amžiuje, atitrūkdamas nuo sunkaus darbo, Rodgers sukūrė šimtus skirtingų dainų. Tarp 1927 m. ir 1933 m. Victor kompanija užrekordavo 110 jo dainų ir muzikos kavaikų. Trumpu laiku jo dainos plokštėlėse pasiekė daugelį milijonų žmonių. Apie 20 milijonų plokštelių buvo išparduota.

Jimmie Rodgers pasiekė tai, ko negalėjo nei vienas kitas darbo žmonių kompozitorius pasiekti. Stebėtiną pasisekimą jis visur turėjo.

Šis liaudies mylimas muzikas gimė 1897 metais Meridian miestelyje, Mississippi valstijoje. Jo tėvas visą gyvenimą dirbo prie geležinkelių, taip ir jo sūnus tą amatą paveldėjo — buvo traukinių stabdžių operuo-

toju (breikmenu). Darbas buvo nepastovus, valandos nereguliarės, reikėjo dirbti ir prastame ore. Abelnos gyvenimo aplinkybės buvo gana sunkios. Jimmie Rodgers gavo tuberkuliozę (džiova), kuri jį dar visai jauną papiovė.

Muzika iš darbo žmonių gyvenimo

Rodgers kūrė dainas ir muziką iš tikrojo darbo žmonių gyvenimo, kokį jis pats pergyveno ir kokį jis galėjo matyti. Jo dainose gali jausti ir matyti, kaip darbo žmonės išnaudojami, kokį skurdą jie neša. Jose galima jausti linksmy ir labai liūdny momentų, nemažai jumoro. Savo dainomis jis protestavo prieš sunkias gyvenimo sąlygas. Tai atspindi jo dainoje "Waiting for a Train" (Laukiant traukinio) arba "I haven't got a nickel, not a penny can I show" (Aš neturiu nei penktuko, nei cento negaliu parodyti). Apdainuodavo prekiniais traukiniais važinėjančius skurdžius, bedarbius, benamius, gyvenimo nustumtus į visiško skurdo dugną.

Gimęs, augęs ir gyvenęs valstijoje, kur rasinė diskriminacija labai žiauri, kur protestantiška religija neleido baltiesiems draugauti su negrais, kur ku-klusininkai siautėjo, J. Rodgers iš pat jaunų dienų buvo linkęs su negrais draugauti. Jo dainose atspindi rasinei diskriminacijai protestas. Negrų sukurta muzika jam buvo taip maloni, kaip ir savoji. Tuo metu kai baltieji niekur nesimaišydavo su negrais, baltieji dainininkai niekur negrų dainininkų į savo grupes neįsileisdavo, Jimmie Rodgers, kaip tik priešingai, su negrų dainininkais ir kitais artistais kartu programose dalyvaudavo ir kartu savo muziką į plokšteles įrekordavo. Tuo metu pietinėse valstijose buvo visai nepakenčiamas dalykas: baltieji to jokiu būdu netoleruodavo.

Rodgers su negrais artistais

Garsieji negrai artistai artimai susidraugavo su Rodgersu. Ir po šiai dienai Rodgerso plokštėlėse skamba Louis Armstrongo va-

dovaujama negrų džiazų artistų grupės muzika "Blue Yodel No. 9" arba "My Good Gals Gone Blues" ir daugelis kitų, kurioms Rodgers savo gitaru akompanavo. Tai tikrai buvo rasinės diskriminacijos meno srityje lauzymas, tikras įrodymas, kaip baltieji gali bendrauti su kitomis rasėmis ir broliškai sugyventi. Jo plokštelėse figuruoja to meto garsieji negrai artistai Blind Lemon Jefferson, Ma Rainey, Leroy Carr, Carters Family ir kiti.

Mylėjo jis tikrąjį žmonių gyvenimą, ne pagražintą, ne išpūstą, ne ponišką, bet darbininkišką. Mylėjo jis liaudį. Apie liaudies gyvenimą ir vargus jis dainuodavo ir iš liaudies gyvenimo dainas ir muziką kurdavo. Labai gaila, kad jam nebuvo galimybės ilgiau pagyventi ir dar daugiau liaudiškos muzikos sukurti.

Rasinė diskriminacija bus nugalėta

Šiuo metu mes jau turime Rodgerso pasėtos rasinio ir religinio broliškumo seklos vaisius. Matome televizijoje jaunuosius dainos ir muzikos artistus drauge pildant programas, be jokios rasinės diskriminacijos. Žiūrėk ir gerėkis, kad laipsniškai rasinė diskriminacija nugalima meno srityje ir kad su laiku bus nugalėta visose gyvenimo srityse. Todėl tenka pagerbti tokius pionierius kovotojus, kaip Jimmie Rodgers.

Liaudiška daina ir muzika, kurią Jimmie Rodgers sukūrė labai sunkiose rasistinėje valstijoje sąlygose, suteikia daugiau drąsos ir pasiryžimo visiems kovotojams tęsti kovą prieš rasinę diskriminaciją. Jis stovi šaliai su Woody Guthrie, Pete Seeger, Bob Dylan ir kitais liaudiškais artistais-muzikais.

Negrai ir sąmoningi baltieji, drauge kovodami prieš visokią rasinę diskriminaciją, savo garsiuoju himnu "We Shall Overcome" (Mes nugalėsime) pranašauja, kad tiek Amerikoje, tiek ir kituose pasaulio kontinentuose, kur tik yra kiek nors rasinės diskriminacijos, tas imperialistinis išnaudotojų brutalumas bus tikrai nugalėtas ir tarp tautų ir rasių bus tikra brolybė.

... raganosio ragas sudarytas iš didelės daugybės smarkiai suspaustų plaukelių. Jį lengvai galima piauoti peiliu.

J. Subata

KALEIDOSKOPAS

Keli akmenukai spalvoti,
Kokių pilna upės dugne
Skaidriame,

Ima mirgėti, liepsnoti
Kaleidoskope margame,
Mažame.

Begaliniai,
Kristaliniai,
žvaigždiniai

Ornamentai keičias ir žiebias, ir mainos
Lyg fejerverko ugnys, ryškios ir žvainos,
Lyg trelėmis trykštą pietietiškos dainos...

Ir reginį šitą žavingą,
Šitą raštą žvaigždėm spindulingą
Sukelia tik keli akmenukai spalvoti,
Kokių pilna upelio dugne
Skaidriame,

Kurie ima mirgėti, liepsnoti
Veidrodiniam vamzdy, vaiskiame,
Lengvame...

Ir gērėsies maloniai
Lyg modeliais elektronų,
Atomų,
Pozitronų,

Kurie čia išyra, čia vėl susidaro,
Savo išmone vyzdį tau veria,
Protą apstulbusį kerį...

Atsivers lyg žvaigždynų mēlis,
Lyg gēlės;
Lyg šešēlis

Gyvybės ląstelių,
Kurias akis gali
Regėti pro mikroskopą,
Panašų į šį kaleidoskopą...

Ir stebuklą šį kuria,
Mintį žavi ir buria
Vos keli akmenukai spalvoti,
Kokių pilna upelio dugne
Skaidriame,
Kurie ima mirgėti, liepsnoti
Kaleidoskope mažame,
Didžiai nuostabiame,
Išmaniame...

• Kairiarankių skaičius mūsų planetoje sudaro maždaug du procentus. Įdomiausia tai, jog šis santykis visais laikais pastovus, nesikeičia..

Plati ir graži jo kūrybos upė

MYKOLAS SLUCKIS

Ižyiam mūsų rašytojui ir geram bičiuliui Antanui Venclovai — 60 metų. Tai nemažai ir tuo pat metu nedaug, jeigu įsivaizduosime jubiliatą tokį, kokį matome beveik kasdieną atjaunėjusiame ir išgražėjusiame senojo Vilniaus prospekte. Įdėmus akių

žvilgsnis, šypsena, sąmojingas žodis... Taip, jis myli gyvenimą, jo spalvas ir kvapus, visa, kas žemiška ir žmogiška, ir gyvenimas, atrodo, myli jį. Tur būt, gyvenimas visada myli nenusimenančius, žvalius, bet kokią širdgėlą slepiančius toliau nuo pašalinių, tegul ir draugiškų akių.

Malonu vartyti gražias, įvairias, istorijos tekme atspindančias Antano Venclovos knygas, pasirenkant iš didelės jų gausybės artimesnes sau pagal tematiką, stilių, žanrą. Malonu matyti šį aukštą, tiesų, jaunai besijuokiantį žmogų, jo vaiskiai sidabrinę galvą, puošiančią mūsų miestą, mūsų kultūrinį gyvenimą, mūsų literatūrą. Visur, kur reikėjo ir reikia atstovauti socialistinę Lietuvą, jis tai darė ir daro puikiai, pelnydamas jaunai respublikai dėmesio ir palankumo. Daugeliui įžymių pasaulinės kultūros veikėjų susitikimai su A. Venclova tapo atmintiniais susitikimais su Tarybų Lietuva, su Tarybų šalim. Ne vienam lietuvių emigrantui autoritetingas A. Venclovos balsas — mylimos tėvynės balsas. Apie Venclovą-poetą, Venclovą-publicistą jau parašytos studijos, daugybė diplominių darbų. Visapusiška keturių dešimtmečių jo veikla, ištisa įvairaus žanro kūrinų biblioteka jau įėjo į didžiąją lietuvių literatūros istoriją, kurią redaguoja bendražygis ir jaunystės draugas Kostas Korsakas. Ką bepridėsi, nebūdamas nei mokslininku, nei kritiku profesionalu? Nebent asmeninius išpūdžius, kurie kažkuriuo mastu, gal būt, atspindės jaunystės rašytojų kartos požiūrį, daug pasidaravusį kūrybos draugą.

Visi dar gyvename džiaugsmingais išpūdžiais — Tarybų Lietuvos dvidešimtmečiu. Džiugu, kad Lietuvos TSR Aukščiausioji Taryba suteikė garbingąjį Liaudies rašytojo vardą A. Venclovai. Tai didelis jo visuomeninių, organizacinių ir kūrybinių nuopelnų įvertinimas. Ne paslaptis, jog ši oficialu pripažinimą tvirtai paremia didelis rašytojo populiarumas įvairiuose skaitytojų sluoksniuose. Reto rašytojo pavardė taip

ANTANAS VENCLOVA

1966 metų sausio 7 dieną sukanka 60 metų, kai gimė šis įžymus rašytojas, kultūros veikėjas. Neseniai jam buvo suteiktas garbingas Lietuvos liaudies rašytojo vardas.

Jubiliasas gausiai pasireiškia ir užsienio pažangiųjų lietuvių spaudoje.

Liaudies rašytojo A. Venclovos jubiliejus plačiai pažymimas ne tik Lietuvoje, bet ir visoje Tarybų Sąjungoje ir kitose socialistinėse šalyse.

dažnai minima viešai ir asmeniniuose pokalbiuose, reto autoriaus knygos su tokiu dėmesiu svarstomos.

Kai mąstai apie "Draugystės", "Gimimo dienos" ir daugybės kitų knygų autorių, negali neprisiminti "Trečiojo Franto" sambūrio ir ištisos eilės kitų jo bendražygių, kurių glaudi draugystė ir vidinė tarpusavio sąveika prieškariniais metais turėjo įtakos visai lietuvių literatūrai. Tai Salomėja Nėris, Petras Cvirka, Kazys Boruta, Jonas Šimkus, Jonas Marcinkevičius ir daugelis kitų, dar ir šiandien aktyviai tebedirbančių. Vienas vardas papildo kitą, o visi drauge sudaro tuos pamatus, ant kurių stovime mes, atėję į literatūrą audringais pokario metais, ir už mus jaunesni, atėję, audroms jau nurimus. Antanui Venclovai teko garbė ne tik pažinti Vaižgantą, Krėvę ir Vienuolį, bet ir perimti—drauge su pažangiais savo bendraamžiais—geriausias pirmtakų tradicijas, kritinius jų puoselėto metodo ašmenis, tuo pat metu atmetant tai, kas literatūroje spėjo pasenti ar buvo per daug suidilinta. Pagaliau, kaip tik Venclova ir jo draugai, sudarę opoziciją oficialiai to meto santvarkai ir oficialiam tautiškamumui, išvedė lietuvių literatūrą į profesionalinio vystymosi kelią, kovodami su mėgėjiškumu ir provinciališku uždarumu.

Būdamas įžvalgus kritikas, literatūros mokslininkas ir memuaristas, A. Venclova ir pats ne kartą rašė apie praeities literatūrinės aistras, įkvėpiai gynė savo estetines pažiūras ir liaudies-realistines kūrybos ištakas. Jo kelias, visą laiką ėjęs pažangos kryptimi, nebuvo lengvas ar bekonfliktiškas, — būtų naivu kitaip galvoti, lygiai kaip naivu pervertinti prieštaravimus, draskiusius tūlą rašytoją. Kūrėjo darbą, aišku, skatina ir nepasitenkinimas savimi, bet jam labai reikalingas vidinės harmonijos jausmas. Antanas Venclova išvengė lemtingų klystkelių, nes visados žiūrėjo į save kaip į visumos dalelę, siejo savo literatūrinius siekius su gimtosios liaudies ir pažangios žmonijos lūkesčiais.

Nesijaučiu galįs nupiešti jubilieato paveikslą ar bent eskizas tokiam paveikslui. Su Venclovos vardu man, kaip ir daugeliui, visu pirma, asocijuojasi ištisa visuomeninė ir literatūrinė epocha, kurios kiekvienas pe-

riodas buvo kupinas aistringos polemikos ir kovos. Klerikaliniai ir kitokie obskurantai, fašistuojantieji literatai, visokių atmainų buržuaziniai nacionalistai, ypač suaktyvinę savo veiklą sudėtingomis pokario sąlygomis, ir tarptautinių platumų reakcija, nepamirštant ir šiandien kištis į mūsų vidinius reikalus, — štai tos jėgos, su kuriomis jubilieatui nuolat teko grumtis. Ir iki šios dienos jis tebekovoja jaunystėje pradėtą kovą, lieka jai ištikimas savo kūryba, publicistinių žodžių, visuomenine veikla. Šių dienų rašytojas negali tylėti, negali nekelti balso už pažangą ir taiką, net jeigu tai kam nepatinka.

Žodį "kova" vartojame ir apibūdindami aštrią žodinę polemiką, ir nusakydami atvirą ginkluotą konfliktą. A. Venclovai teko dalyvauti ir "žodinėse" tatalijose, ir tiesiogiai priešintis vokiškiesiems okupantams. Savo metu jis drauge su savo bičiuliu Petru Cvirka parašė brošiūrą apie Hitlerį, sukėlusią piktus Berlyno demaršus, o po kelių metų jis stojo į kovą prieš fašizmą didelio, žūtubūtinio karo sąlygomis. Netenka daug aiškinti, jog plunksna tada prilygo ginklui, o kartais buvo net už ginklą reikalingesnė. Čia sąmonėje blykstelė pavadinimas, įstrigęs anaipol ne iš kritikos straipsnių, — "Obelis kur augalota". Kas gyveno evakuacijoje, nepamirš jaudinančių poeto eilių, kurios dvelkė Lietuvos laukais ir upėmis, paliktu nežinioje namų židiniu ir aitriu, širdį alinančiu ilgesiu. Toks jis buvo mums, šis neregėtas tautų istorijoje karas, ir mes dėkingi Salomėjai Nėriai, Antanui Venclovai bei kitiems lietuvių poetams už žodžius, kurie bent laikinai atstojo mums rūškaną Lietuvos padangę.

Paminėjus vieną knygą, tuojau šmėkšteli ir kita Antano Venclovos knyga — novelių rinkinys "Naktis". Šią knygą esu skaitęs ne vieną kartą ir nuoširdžiai laikau ją viena geriausių lietuvių novelistikos knygų, ir norisi prisiminti šią knygą ne vien kaip įspūdingą literatūros faktą, bet ir ryšium su tuo literatūros atnaujinimo ir modernizavimo procesu, kuris aktyviai vyko lietuvių prozoje prieškariniais metais. Beje, šis procesas niekad, tur būt, nesiliovė ir nesiliaus, o A. Venclovos bei jo kartos nuopelnas — kad jie, drąsiai pasinaudodami rusų ir Va-

karų Europos prozos meistrų patirtimi, visais atžvilgiais revoliucionizavo lietuvių prozą, ypač novelę. Išsivystė novelės siužetas, kompozicijos dinamika, pajvairėjo frazės ritmika, o rimtą pralaimėjimą patyrė etnografinio aprašinėjimo tendencijomis, pastangos bekonfliktiškai saldžiai vaizduoti lietuvių liaudies žmogaus pasaulėjautą.

Kaip niekad šandien išsiplėtė lietuvių literatūros ryšiai, kitų literatūrų poveikis jai ir jos įtaka kitoms literatūroms. Mums vis drąsiau žengiant į internacionalines platumas, — o žengiamo, išlaikydami nacionalinį savitumą ir jį turtindami — negalime neprišiminti vieno iš šito sąjūdžio pradininkų. Tai ir vėl mūsų gerbiamas Antanas Venclova, kurio vardas dar prieš karą, o ypač karo ir pirmaisiais pokario metais pradėjo skambėti kitų tautų literatūrinėje kronikoje. Su Venclovos asmenybe, su jo kultūrinių interesų platumu ir aukšta asmenine erudicija siejasi itin brangūs mums ryšiai su didžiąja rusų kultūra, tokiais jos nūdienais autoritetais, kaip Tichonovas ir Fedinas, su vokiečių literatūros galiūnu Tomu Manu, žymiausiu Lenkijos poetu Julianu Tuvimu, "Džiunglių" autoriumi amerikiečiu Uptonu Sinkleriu, mažos Islandijos titanu Laksnesu ir kitais, kurie sudaro pasaulinės literatūros šlovę. Antanas Venclova įvedė į mūsų literatūrinį gyvenimą visą eilę pasaulinės literatūros reiškinių, kūrinių ir vardų, kurie ligi šiol mums buvo mažai ar visiškai nežinomi, tuo pačiu pasitarnaudamas ir kilniai tautų draugystės misijai, ir lietuvių tautos kultūros kėlimui. Šią A. Venclovos aistrą — pažinti ir pasidalinti su draugais, ypač su tais, kurie neskaito svetimomis kalbomis — jaučiame ir šiandieną, kai jam 60 metų, ir jis kaip niekad skuba dirbti, rašydamas knygą po knygos. Puikus rusų ir užsienio estetinės minties žinovas, besidomįs pačiais naujaisiais pasaulio meno laimėjimais, Antanas Venclova niekad nepamiršo gimtosios kultūros poreikių. Daug jėgų jis atidavė nacionalistinio kultūrinio palikimo sutvarkymui bei išleidimui. Nepailsdamas sudarinėjo rinktines, antologijas, konsultavo literatūros specialistus ypač sudėtingais palikimo vertinimo klausimais, rašė turiningus ir neretai drąsius įvadus. Atidavė jis duoklę ir

savo kartos draugams, broliškai rūpindamasis Salomėjos Nėries ir Petro Cvirkos raštų publikavimu. Tiesiog sunku surasti tokią kultūros sritį, kuria jubiliasas nebūtų domėjęsis. Dailė ir muzika, muziejai ir paminklai, spaudos ar gamtos apsauga — viskas jaudina jį, skatina imtis plunksnos ir rašyti klausimais, rodos, neturinčiais nieko bendro su literatūrine kūryba. Jo pavyzdys moko ir mus, jaunesnius žiūrėti į literatūrą kaip į įvairiausių nacionalinės kultūros elementų sintezę, kurioje nėra ir negali būti griežtų ribų tarp meno rūšių ir problemų. Tur būt, ne tik rašytojai dėkingi Antanui Venclovai, kad jis vienas pirmųjų įvedė į mūsų dailės kritiką sudėtingą Čiurlionio temą. Aktyviai prisidėjo jis ir prie daugiatomio "Lietuvių liaudies meno" leidimo. O juk tai nepaprastos reikšmės, visais atžvilgiais unikalus kultūros šedevras! Geras stilistas ir kalbos mokovas Antanas Venclova moko jaunimą mylėti žodį, gerbti tautosakos lobius.

Šitie vyresnio draugo broožai — pilietiškumas, ėjimas su laiku ir pažanga, didelė erudicija ir savarankiškas įsipareigojimas kultūrai — negali neįmonuoti jaunesnei rašytojų kartai. Tiesa, kiekviena karta formuojasi skirtingomis sąlygomis, siekia skirtingų estetinių tikslų, išeidama iš laiko ir žmogaus poreikių, kurie nuolat kinta. Nėgi rašytojų visuomeninio darbo formos šandieną kitokios, negu prieš keliolika metų. Todėl visiškai aiškūs ir suprantami paskutiniu metu literatūroje išryškėję stilistiniai ir žanriniai "atsišakojimai".

Gal kai kam ir keista, tačiau kaip tik šitie atšišakojimai, šitas didelis įvairus orkestras jungia mus stipriau, negu įkyrėjęs grojimas keliais instrumentais. Apie tai buvo nuoširdžiai kalbama IV Lietuvos rašytojų suvažiavime, kuris sutvirtino mūsų idėjinę vienybę ir pritarė spalvingai didelio orkestro partitūrai.

Pagerbdami Antaną Venclovą, mes jo asmenyje pagerbiame kūrėją, kuris visados ėjo priešakinėse literatūros gretose ir šiandieną iš jų nesitraukia. Suaugęs su savo karta ir jos tradicijomis, jis nepaliko praėjusiame laike, drąsiai pasitiko naujus literatūros vėjus. Ir jam, kaip daugeliui vyres-

nių ir jaunesnių, teko perkainoti kai kurias vertybes, nužerti į šalį vieną kitą laikiną savo kūrinį ir užsimoti naujam darbui su jaunystės aistra ir subrendusio rašytoja pajėgumu. Antanui Venclovai tai puikiai pavyko. Priešingu atveju nebūtumėme turėję puikios knygos "Pavasario upė", kurios ir antroji dalis jau parašyta. Su šia skaidria ir šviesia knyga naujai sužydėjo A. Venclovo-prozininko talentas. "Pavasario upės" vaizdai ir novelės paperka nuoširdumu, lyrizmu, vaikiomis, skambiomis spalvomis. O senas tėviškės sodas jo aprašytas taip įspū-

dingai, jog girdime ne vien šlamančią vaikystės idilę—rūsčios epochos audros užėsį. Rašytojas vienas pirmųjų šią audrą sveikino, bet jis nesako mums, kad ji nebuvo skausminga. Nelengvai gimsta naujas žmogus ir naujas grožis!

Ką daugiau bepasakyti šia gražia, jaudinančia proga? Palinkėkime Antanui Venclovai geros sveikatos, nes kaip tik sveikatos labiausiai jubiliasas reikalingas. Tegu jis ir toliau puošia mūsų senąją sostinę, mūsų veržlią literatūrą, mūsų brangią Tėvynę!

Vacys Reimeris

MŪSŲ AMŽIUJE

Mėgstu dangų ankstų rytą —
tarp erdvių išsiblašakai.
Tiktai debesys — tarytum —
žemės nerimo laiškai.

Tyliai atneša juos vėjai —
keturi laiškanešiai.
Horizontai pajuosvėję —
gal tuos laiškus tu rašei
per bemiegę juodą naktį,
tarp dvejonų ir kančių —
ir baltai šiauriniam Lathy,
ir pietietiškam Chandžou?

Gal būt, žodžiai jų neramūs
gimė vėtrų sukuriuos —
rytuose — prie Fudžijamos
ir prie Andų — vakaruos?

Jie visas pasiekt numatė
ir gatves, ir aveniu.
Vienoje šios žemės gatvėj
aš, tarp kitko, gyvenu,
ir žiūriu į tavo laiškus,
neprašvintančiai gūdžius,
ir prisimenu taip aiškius
vakar atneštus žodžius:

...nerašykit Hirošimai,
Hirošima nebegaus...
nebylių kapų gausybėj
gyvo nebėra žmogaus.

Parašykite Paryžiui,
parašykite kitiems —
ir besimeldžiantiems kryžiui,
ir kitais stabais kaltiems, —
tegu mato laiko pirštą,
lai tvirtai įsidėmės,
kad mūs amžių miestai miršta
be sodomiškos dėmės"...

Mėgstu dangų ankstų rytą —
tarp erdvių išsiblašakai.
Tik tie debesys — tarytum —
mus įspėjantys laiškai.

--: --: --:

Kaž kur aš perskaičiau, kad upei
krantai — jos priešai amžini.
Jai platumoj pavaikščirot rūpi,
o jie: sustok, ne ten eini!

Tave sugers čia godžios dirvos,
tave laukai išsidalins,
ir gedulingos pempės — pirmos
pagarsins tai visoms šalims.
Be mūsų kelią tu pamestum
ir taptum paprasta bala...
Į priekį veržkis tu, o mes tau
lyg broliai — būsime šalia.

Na, kaip krantus tuos pavadinus,
jei upių sieloj neramioj
ne visai glūdi vandenynas,
kuris jų laukia tolumoj?

Atsiminimas apie Leoną Prūseiką

S. J. JOKUBKA

Leonas Prūseika buvo jau labai didelis ligonis. Vienos kojos didysis pirštas nuo cukrinės ligos buvo suakmenėjęs, juodas ir baigė nudžiūti ir nukristi. Dešiniajame šone po operacijos žaizda buvo neužgijusi ir per ją atsikvėpdavo oras į plaučius. Nemaža dusino ir išsiplėtusi širdis bei amžiaus našta. Bet žmogus vis dar laikėsi. Atsikeldavo pats iš lovos, ateidavo į poilsio kambarį, atsisėsdavo fotelin ir valandų valandas vartydavo laikraščius, šnekėdavomės, ar skaitydavome knygas ir komentuodavome jas.

Labai dažnai tokiuose atvėjuose, tuoj po vakarienės, prašydavo uždėti vieną ar kitą plokštelę pagroti. Radijo bei televizijos muzikos jis nemėgo. Ypač norėdavo klausytis Bethoveno, Shuberto, operos "Traviatos" arijų... Žavėdavosi ir Argentinos tangais "La cumparsita", "Adios muchachos" ir kitais. Iš populiarios muzikos jam labiausia patikdavo "La Paloma". Lietuviškų tarybinių plokštelių tada dar neturėjome. Vienas pats dažnai niuniuodavo savo mėgiamąją "Gitarą".

Būdavo žiūrėdavau į jį sėdintį fotelyje, ligos suniokotą, pasenusį, suvargusį, ir gailėstis suspausdavo taip širdį — gal metai kiti ar mėnesis kitas ir jo nebebus! O aš jį taip gerbiau, mylėjau. Mylėjau stačiai kaip savo tėvą, brangiausį man žmogų. Ir štai!... Užges jo gyvybė, iškris iš gyvųjų tarpo. Bet tuo pačiu kartu būdavo ir ramu, džiugu, kad Leoną Prūseiką žmonės greit užmirš, minės jį labai ilgus metus. Per visą savo sąmoningą gyvenimą jis išarė labai gilią vagą savo visuomenine ir žurnalistine veikla pažangių JAV lietuvių judėjime. Už tai jam statys paminklą, jo vardas skambės ir visoje lietuvių tautoje. Emigracijos lietuvių istorijoje jo vardas bus pirmoje eilėje, — aš galvodavau.

Kartais susimastydavau: Ką gi aš žinau apie šį taip brangų man žmogų? Nieko. Žinau tik tiek, kiek žino visi, kurie jį pažįsta ar yra apie jį girdėję. Žinau, kad yra

parašęs nemaža knygų, yra gabiausias Amerikos lietuvių publicistas-žurnalistas, talentingas retorikas, organizatorius, daug, labai daug nuveikęs visuomenės organizacijose, dūšia ir kūnu atsidavęs darbo žmonių reikalui, su visais savo idėjos žmonėmis draugiškas, turi šimtus ir tūkstančius pažįstamų, mėgsta mintinai deklamuoti Puškiną, Mickevičių, Tilvytį, geras, labai geras žmogus.

Bet gi jis turi ir savo intymišką gyvenimą. Apie kurį jis niekam nepasakoja, nesiskundžia ir nesidžiaugia. O kad ir prasitaria žodį kitą, bet taip skūpiiai, tarsi kitiems apie tai nėra reikalo žinoti, nes tai jo asmeninis reikalas. Buvo tikras viengungis ir tokius dalykus laikė uždaręs savyje.

Kai kada mūsų vakarojimų atvėjuose atsargiai, lyg netyčia, pradėdavau kalbą apie tokius jo savyje paslėptus dalykus, kad išgavus iš jo kuo daugiau, ko visuomenė ir šiaip draugai apie jį nežino. Nelabai mėgdavo jis tokiomis temomis šnekėt. Tačiau šį tą prasiatardavo. Viską gerai išidėdavau į galvą, ir kai baigdavome vakarojimą, nuėjęs į savo miegamąjį slaptai nuo jo užsirašydavau į užrašų knygutę, nes žinojau, kad anksčiau ar vėliau ši informacija apie jį bus labai įdomi žmonėms ir visai visuomenei.

Kartą aš jį paklausiau:

— Pagaliau, kaip gi buvo su ta "skloka"? Pats sakai, kad ji labai daug žalos pridarė pažangių Amerikos lietuvių judėjimui. Ir toks protingas žmogus buvai nuėjęs su ja.

Jis valandėlę tylėjo, užsidedė cigaretę. Paskui pažiūrėjo man į akis taip perveriančiai, kaip niekad anksčiau. Jos buvo nei piktos, nei draugiškos, nei linksmios. Bet buvo baisiai gudrios.

— O kai buliai susiremia, ar jie vadovaujasi savo protu? — jis man pradėjo kalbėti. — Taip yra ir su žmonėmis. Kai vienos idėjos draugų tarpe kyla savitarpio kova, esti momentų, kad žmogus savo proto nevartoja.

Gal ir taip. Bet iš jo kalbos tono man atrodė, jog jis žinodamas mano temperamentą greičiausia jis mane išpėja, jog tokiuose atvėjuose reikia labai saugotis, kad nepradus proto.

— Draugas Leonai, tu man tai taikai, — aš nusišypsojau.

— Na, pakaks. Einam miegoti.

Iš tiesų, buvo jau vidurnaktis ir buvo laikas eiti į lovą. Atsistojom iš savo sėdynių ir skyrėmės — jis į savo kambarį, aš į savo.

— Tu esi gudras žaltys, — jis pasidžiaugė, kad aš jį supratau ir įėjo į savo kambarį.

Praėjo savaitė, dvi, o gal ir visas mėnuo. Aš buvau visiškai pamiršęs apie šį mudviejų pokalbį.

Buvo gal jau dešimta valanda vakaro. Jis tą vakarą vartė laikraščius. Aš buvau išgilinęs, nepamenu į kokios knygos, skaitymą. Ir nei iš šio, nei iš to, jis pradėjo:

— Visa mano nelaimė dėl tos "sklokos" buvo ta, kad aš dar nebuvau atsikratęs buržuazinės atgyvenos, neleidžiusios man suprasti, jog darbo žmonių judėjime darbuotojai nesiklasifikuoja pagal jų išsimokslinimą ir užimamas pozicijas tame judėjime, o pagal jų pasiaukojimo lygį ir darbštumą.

Paskui jis nutilo ir laukė, ką aš sakysiu. Aš nežinojau, ką sakyti.

— Buvau snobas, — jis vėl pradėjo. — Ir baisiai kankinaus, kad kas to nepastebėtų. Ir kai pasitaikė proga, prasidėjus "sklokai", prie jos prisidėjau, kad parodžius ką gali mokytas žmogus. Bet baisiai skaudžiai nudegiau pirštus. Ir šiandien jie man tebeskauda. Tik tiek ramu, kad visgi aš savo klaidą supratau...

Tą vakarą mes šnekėjomės daug ilgiau, negu paprastai būdavo kitais vakarais. Tačiau kalbos temą jis taip išradingai nukreipė, kad kuo daugiau mane įtikinus, jog pasiaukojimas yra brangiausia žmogaus vertybė darbo žmonių kovoje už geresnę ateitį ir laimę.

— Kiaulių šērėja visa siela pasiaukojusi savo darbui, socializmo reikalui yra daug vertingesnė ir garbingesnė už talentingą rašytoją bei žurnalistą, pasiaukojusį tik iš reikalo, — jis kalbėjo ir kalbėjo, kol pagaliau aš pasakiau:

— Na, pakaks. Einam miegoti.

A. Hintas

DAINA APIE ŠVYTURĮ

Tamsią naktį pro miglą sužibo staiga švyturys, kuris nušviečia kelią.

Laiko vairą įgudus jūreivio ranka,
Nebaisi iš tiesų devintoji banga,
Kada tolyje moja ugnelė.

Ir tegu siaučia bangos, jūreivio drąsa
Sunkumus nugalės vardan šito.
Nuo senovės juk žmonės tikėjo šviesa,
Jiems dūlavo drąsiųjų sala akyse,
Kol jie vėliavą raustant išvydo.

O tai laimės žvaigždė, nugalėjus kerus,
Sužerėjo tamsoj ir paraudo.

Tik pažvelk — lydi vėliava žygin arus:
Veda Leninas mus, švyturys neramus,
Į pasaulį naują — per audrą!

Talinas   Vertė   Vyt. Rudokas

Aif. Maldonis

ŠVARIA GATVE

Jaunystė vis gyvena be nuobodžio.
Visi ją teis — ir niekas nenuteis.
Nubėgs viena kaip liūtys gatvės nuolydžiu,
Kita ir vėl ateis.

Duris išgirgždins, suoliukus nuzulins,
Plėš gerklę gatvėse, rungtyne, miške.
Draugystė irsi tarsi išaugto rūbo siūlės,
Pakol sustos ji kritiškam taške.

Nė nepajusime — pradės galvoti
Ji apie mus, ir dar toliau už mus.
O mes vis stengsimės kovoti,
Kad ji laiku sugrižtų į namus.

Ir kartais gal be reikalo kankinas
Visi, visi protingi ir žili.
Jaunystei mūsų patirtis — tramplinas,
Atsispiria — ir nežinion, tolyn.

Ji prieky dvidešimties metų nuotoliu
Visom svajonėm, šokiais ir vardais.
Nubėgs jinai kaip liūtys gatvės nuolydžiu,
Švaria gatve — kita ateis.

JUOZAS IR MARIJONA STRIŽAUSKAI

PRANAS BUKNYS

Tai ramaus būdo ilgamečiai ir nuoseklūs veikėjai Jungtinių Amerikos Valstijų lietuvių pažangiajame judėjime ir daug nukentėję už savo idėją ir veiklą darbininkiškame judėjime žmonės.

Juozas Strižauskas gimė 1883 metais kovo 19 dieną, Pustapėdžių kaime, Vilkaviškio apskr. Jo tėvai Motiejus ir Uršulė Strižauskai buvo bežemiai, gyveno vargingai, turėjo tris sūnus. Tėvas buvo išstarnavęs 15 metų Rusijos armijoje, ten išmokęs skaityti ir rašyti. Juozas mokyklos nelankė, tėvai jį pramokė skaityti ir rašyti. Iš vaikų Juozas buvo vyriausias ir jis pirmas jaunutis išėjęs pas buožę tarnauti.

JUOZAS IR MARIJONA STRIŽAUSKAI

1902 m. Juozas Strižauskas atvyko į Ameriką, į mažą miestelį — Dickson, Pensilvanijos valstijoje. Darbą ten gavo angliakasykloje.

“Tik pradėjus dirbti”, sako jis, “prasidėjo angliakasių streikas. Darbas užsibaigė, gyventi reikia, o įeigų nėra. Naujas gyvenimas, naujos bėdos ir rūpestys. Įstojau į angliakasių uniją, ėjau pikietuoti. Na, ir prisidėjo fiziškai susiremti su streiklaužiais. Prisistatė policija, ir aš kartu su kitais pikietuotojais buvau areštuotas.

Streikas baigėsi. Toje kasykloje išdirbau dvejus metus. Susitaučiau šiek tiek pinigų, atsiteisiau skolas ir išvykau į Wilkes-Barre, Pa. Ten didesnis miestas, buvo daug lietuvių ir lietuviškų draugijų. Įstojau į tris savišalpos draugijas, ir pradėjau veikti...”

Vilksbarėje Juozas Strižauskas pradėjo savo visuomeninę veiklą draugijose, kurios buvo religinės. Gi tuo metu Dr. Jonas Šliupas ir kun. Vladas Dembskis energingai skleidė tarp lietuvių ateizmo mokslą (laisvamanybę). Jiedu turėjo didelį pasisekimą. Visur savišalpos organizacijose prasidėjo bruzdėjimas pakeisti draugijų įstatus, atsipalaidoti nuo būtino atlikimo išpažinties, nuo verstino numirusių narių laidojimo su bažnytinėmis apeigomis, nuo su poteriais atidarymo draugijų susirinkimų ir t.t.

Plačiai draugijose ėjo kova tuo klausimu. Kunigai pajuto, kad atmetimas religinių pareigų draugijose ištraukia jas iš kunigų kontrolės. Pradėjo jie kurstyti pasipriešinimus atmetimui religinių pareigų. Ėjo smarkūs ginčai tarp tikinčiųjų ir ateistų. Strižauskas laikėsi progresyvių pusėje ir veikė draugijose už apsivalymą nuo religinių prieštarių.

1909 metais Juozas Strižauskas susipažino su Marijona Popieraite ir tais pačiais metais jis ją vedė. Jiedu susilaukė trijų sūnelių. Juozukas mirė mažas. Klemensas ir Albertas užaugo. Abu sūnūs išėjo aukštą mokslą.

Marijona Strižauskienė, po tėvais Popieraitė, gimė 1891 m. kovo mėn. 24 d., Marijampolės (Kapsuko) srityje. Jos tėvui mirus, ji, dar tik 10 metų amžiaus, su motina, 1902 m. atvyko į Ameriką. Užaugusi ir ištekėjusi už Strižausko ji kartu su juo visuomet dalyvavo pažangiajame judėjime.

1916 m. Strižauskai atvyko į Waterbury, Conn. Turėdami kiek santaupų, ant išmokėjimo nusipirko namuką. Tada jau ėjo pirmasis pasaulinis karas Europoje. Amerika dar nebuvo įstojusi į karą. Tačiau jau smarkiai rengėsi karui. Darbų buvo daug. Strižaus-

kams gyvenimas gerai vyko, bet neilgam. Kiek karo metu ekonominiai pakilo, bet ekonominės krizės metu (1929-1935) viską sunaudojo ir buvo ekonominiai labai suvarginti.

Paryžiuje įvyko pasaulinis jaunimo kongresas. Su Amerikos jaunimo delegacija į tą kongresą nuvyko Strižauskų sūnus Klemensas. Grįžęs iš kongreso jis važinėjo ir sakė prakalbas apie tai, kas tame kongrese buvo nuveikta. Už tai lietuviškieji fašistai įskundė valdžiai visą Strižauskų šeimą, kad jie esą "raudonieji". Apie tą įvykį pats Strižauskas rašo:

"Fašistams mus įskundus valdžiai, aš ir abu sūnūs negalėjome niekur gauti darbo, nes bnvome įtraukti į darbdavių juodąjį sąrašą kaip "raudonieji". Laimingi buvome, kad mano žmona dirbo mokykloje. Fašistai skundė ir ją. Bet ji buvo gera darbininkė, tai mokyklos administracija atsisakė paleisti ją iš darbo. Taigi tos krizės metu mes, šeima iš keturių, gyvenome iš vienos šeiminkės skrumnos algos".

Po kiek laiko Strižauskas gavo darbą Lietuvių Klube. Ir ten fašistuojantieji gaivalai nenorėjo jo įsileisti. Bet progresyviai paėmė viršų ir Strižauską įstatė į darbą. Bedirbdamas klube Strižauskas įsigijo nariuose gerą vardą ir buvo išrinktas to klubo gaspadoriumi. Jis ten išdirbo 18 metų, na, ir Strižauskų ekonominis gyvenimas šiek tiek atsigavo. Bet ir vėl prieuolis labai skaudžiai ekonominiai kirto juos.

Strižauskai turėjo jau išmokėtą namelį. Kur ten tolokai nuo Waterburio, dėl smarkių liūčių, trūko didelio vandens rezervuaro užtvanka. Vanduo užplūdo miestą, apsėmė ir nuvertė daug namų. Iki kamino viršūnės apsėmė ir Strižauskų namelį. Padarė jiems daug išgaščio ir skaudžių medžiaginių nuostolių.

Kilus antrajam pasauliniam karui, valdžia paėmė į kariuomenę Strižauskų sūnų Albertą. Išsiuntė į užsienį, ir jis ten krito mūšiuose! Tai buvo baisus smūgis tėvų sielai.

Neveizint sunkių pergyvenimų materialiai ir moraliai abu Strižauskai pasiliko veiklūs. Per apie 30 metų jie pasiryžusiai platino

laikraštį "Laisvę". Marijona yra per keletą metų dalyvavusi "Laisvės" naujų skaitytojų gavimo kontestuose ir yra laimėjusi pirmas dovanas.

Juozas yra nuolatinis "Laisvės" korespondentas. Reta laikraščio laida išaina be jo raštų.

Abu Strižauskai yra jau senyvi žmonės ir skundžiasi sveikatos silpnėjimu, tačiau visuomeninėje veikloje vis dar dalyvauja. Visi pažangioji Amerikos lietuvių visuomenė gerbia juos už jų atliktus visuomeninius darbus ir linki jiems dar ilgai ilgai gyventi.

Eug. Matuzevičius

SAULĖLYDIS

Vėjuotas vakaras...

Staiga

Virš girios ir laukų

Saulėlydžio žara ištvinsta,

Atsimuša į debesis raudonus.

Siūbuoja medžių šakos ir viršūnės,

Ir paukščiai klykdami

Pakyla iš lizdų.

O vakaro dangus

Toksai raudonas...

Ir vėjai, tartum eiklūs eržilai,

Nuo kryžkelės į keturias puses

Vis lekia skrieja tolumon,

O jų riesti kaklai

Ir karčiai dega vakaro žaroj.

Jie lekia skuba tolumon,

Tarytum kuo greičiau norėtų

Nunešt saulėleidžio gaisus

Ligi saulėtekio auksinių vartų...

...kažkada telefonas atrodė visai kitaip negu dabar. Tai buvo pirmaisiais jo gyvenimo dešimtmečiais. Aparatas buvo labai netobulas: jis neturėjo atskiro mikrofono ir telefono. Buvo tik garsą sustiprinanti membrana. Kalbantysis po kiekvieno sakinio turėjo tuč tuoju pernešti ragelį prie ausies.

Tais laikais virš telefono aparatų kabojo priminimas: "Nesiklausykite burna..."

* * *

...Tarybų Sąjungoj moterys gydytojos sudaro 75 procentus viso gydytojų skaičiaus. Inžinierės — 32 procentu.

...1,151,500 moterų apdovanota ordiniais ir medaliais.

* * *

• Iš plastmasės — polietileno Vokietijoje pradėti gaminti kibirai. Šie kibirai labai patvarūs ir labai lengvi. Vienas kibiras sveria 200 gramų.

Gyvybės atsiradimo klausimas

DR. A. PETRIKA

Šiuo metu viena didžiausių problemų, stovinčių prieš viso realaus pasaulio mokslininkų akis, tai gyvybės atsiradimo žemėje klausimas. Dvasininkai į tai atsako, jog „dievas sutvėrė“ visus gyvus daiktus: augmeniją, gyvūniją ir net patį tobuliausią gyvūną—žmogų. Dar daugiau: jie teigia, jog dievas sutvėrė gyvūnus bei augmenis visai **tobuloje padėtyje**, t. y. tokius, kokius mes šiandien matome. Evoliucijos mokslą jie neigia, laipsniško gamtinės kūrybos proceso jie nepripažįsta. Teologai ir scholastai „akis bado“ mokslininkams dėl to, kad jie iki šiol dar pilnai neišsprendė šios painios problemos, būtent—iš negyvosios gamtos nesukūrė gyvybės.

Tačiau mokslas yra teisingam kelyje, jis jau labai arti prie atsakymo į šį klausimą **teigiamai**. Pasaulio mokslininkai nemiega, jie dirba, studijuoja, jie pilni gražios vilties. 1958 m. pabaigoj Maskvoje įvyko Tarptautinis viso pasaulio gamtininkų kongresas, organizuotas Mokslų akademijos ir Tarptautinės biochemikų sąjungos. Šiame kongrese dalyvavo 17-kos šalių mokslo vyrai, tarp kurių tarybinis akademikas-mokslininkas A. I. Oparinas, JAV-jų biologas L. Pelingas, Didž. Britanijos gamtininkas Dž. Bernalas ir kiti paskilbę vyrai. Jų pateiktomis tezėmis bei kitais moksliniais raštais čia ir pasinaudosime.

Kiekvienam protaujančiam žmogui, kad ir ne mokslininkui, dažnokai kyla klausimas — kaipgi atsirado ta pirmąją gyvybę mūsų planetoje, kokia buvo tos pirmosios gyvybės forma, kaip ji rutuliojosi, tobulėjo? Tai visai naturalūs klausimai, galį suintriguoti kiekvieną smalsesnį protą. Mokslas jau pakankamai įrodė, kad materija-medžiaga nėra statinė (nejudanti, nekintanti) būtybė, bet dinaminė masė, nuolatos judanti, kintanti, tobulėjanti. Dėl to materija nuolatos reiškiasi naujomis formomis—iš paprasčiausių vis sudėtingesnėmis. „Gyvybė yra viena tokio judėjimo formų,

atsiradusi kaip nauja kokybė tam tikrame bendro materijos vystymosi etape. Vadinausi, norint išspręsti gyvybės kilmės problemą, reikia išnagrinėti istoriją to nuoseklaus materijos vystymosi, kuris atvedė į pirmųjų būtybių atsiradimą”.*

Visokios gyvybės pagrindu, nuo vienaląstinės amebos iki žmogaus,—stovi organinė materija—**protoplazma**, kuri susidaro nuolatos kintant ir komplikuojantis organiniam junginiam. Todėl svarbu pirmiausia suprasti, kaip atsirado angliavandeniliai (karbohidratai) ir paprasčiausi jų dariniai? Be to, mums reikia išspręsti dar sunkesnis klausimas, būtent,—kaip neorganiniai (mineraliniai) anglies junginiai galėjo virsti **organinėmis** formomis? Seniau buvo manoma, jog gamtinėse sąlygose neorganinės medžiagos gali pereiti į organines tik gyviesiems organizmams tarpininkaujant (biochemiškai). Pvz., augmenys per savo lapų poras (stomata) išleidžia oran deguonį (oksigeną) ir tuomi pat kartu į save sutraukia ore esantį anglies dvideginį (anglies dioksidą). Veikiant ultravioletiniams saulės spinduliams bei chlorofiliui, fotosintezės keliu,**) augalai iš neorganinės anglies sukuria organinius angliavandenilius (karbohidratus) ir jais minta. Gyvuliai minta augmenimis, o žmonės—augmenis ėdančiais gyvuliais arba betarpiskai pačiais valgomais augmenimis. Pūvanti augmenija bei gyvūnija, ar jų išmatos,—maitina kitus augmenis bei gyvūnus. Taip gamtinio gyvenimo raidoj susidaro pilnas simbiozės ciklas—vienai minta kitais, o šie, savo keliu, maitina vėl kitus.

Šitokia gyvybės procedūra visai suprantama dabartinėje mūsų žemės padėtyje.

*) „Gyvybės atsiradimo žemėje klausimas“, A. I. Oparinas.

**) Fotosintezė žemėje atsirado prieš 800 milijonų metų.

Bet kaip buvo tuomet, kai dar augmenų ir gyvūnų žemėje nebuvo? Čia mums į pagal-

bą ateina chemijos mokslas. Jis mums parodo, kaip neorganinės medžiagos galėjo pereiti į organines formas betarpiškai, cheminės reakcijos keliu (abiogeniniu būdu). Iš geologijos mokslo duomenų mes jau žiname, kad besiformuojančios žemės sudėtyje, kuomet ji dar buvo labai karšta, pagrindinė anglies forma buvo grafitas ir karbidai (anglies junginiai su metalais). Gi karbidai, besijungdami su karštu vandeniu, ar hidratais, sudarė angliavandenilius, **organinius junginius**. Tai buvo dar prieš gyvų būtybių atsiradimą. Atsiradus gyvybei, šiai aukštesniajai materijos judėjimo formai, abiogeninis anglies transformavimosi metodas nustojo savo pirmykštės reikšmės.

Geologiniai duomenys, ypatingai spinduliuojančių (radioaktyviųjų) izotopų bei jų išdavų (švino, etc.) tyrimas, mums rodo, jog žemės amžius bus ne trumpesnis, kaip pusšesto milijardo (bilijono) metų, o gyvybės žemėje—apie pusantro milijardo metų. Kitaip sakant, mūsų žemė gana ilgai vegetavo, buvo be jokios gyvybės, bergždžia. Žemės atmosfera (oras) ir hidrosfera (vanduo) tuomet buvo suvis kitokie. Tačiau žemėje buvo stipri cheminė potencija (chemodinamika) ir aukšta temperatūra (termodinamika), padėjusios susiformuoti amino rūgštims bei amoniakui, kurie yra pagrindinė sudėtinė baltyminių (proteidinių) molekulių dalis.

Mūsų žemė pradžioje buvo įkaitęs, stipriai radioaktyvus kosminis kūnas. Jam vėstant, keitėsi ir jo paviršius. Jos žievėje (mineraluose) bei atmosferoje atsirado deguonis ir vanduo, kuriame, manoma, gimė ir **pirmoji gyvybė**. Seniau buvo teigiama, būk gyvybė žemėje, saulės įtakoj, atsiradusi savaime (spontaniškai), kaip kad atsiranda ugnis, įkaitus tam tikrom degančiom medžiagom. Gi dabartiniai biologiniai tyrimai mums rodo, jog gyvybė atsirado **ilgu evoliucinio vystymosi keliu** iš gyvųjų baltymų ir vienląstinių bei daugialąstinių medžiagų kimito. "Sudėtingi, artimi baltymams organiniai junginiai telkėsi į atskiras sistemas, koncentravosi į atskirus vandenyje plaukiojančius lašelius. Ilgainiui iš jų išsivystė baltymų sistemos, kuriose jau vyko medžiagų

apykaita—tai buvo paprasčiausios gyvosios būtybės".*) Kai kurie tų pirmykščių gyvūnų, naturalės atrankos ir kovos dėl būvio keliu, pasiekė gana aukštos tobulybės, kiti išnyko, o dar kiti pasiliko vienaląstėje padėtyje, kokioje jie buvo prieš 500 milijonų metų (pvz. ameba, paramecium, etc.). Kai kuriuos jų net ir šiandien biologai nežino kokiai kategorijai priskirti: gyvūnijai ar augmenijai (žiuželiniai, etc.)?

Iki išsirituliojo pirminė **gyvoji ląstelė** (celė), ji turėjo nueiti ilgą evoliucijos kelią (vadinamą filogenze), kol iš gyvojo baltymo (**protoplazmos**), pagrindinės į gyvo kūno sandarą įeinančios neląstelinės medžiagos,—gimė **branduolinė ląstelė**. Kitaip sakant, pirmiau turėjo būti žemėje **gyvoji medžiaga**, o tik iš jos išeiti ląstelė:

"Nė vienas biologas-materialistas, kuris vadovaujasi evoliucijos idėja, netvirtina, kad gyvybė atsirado kartu su ląstele. Tačiau jei toks vystymasis ir vyko gyvybės priešaušrio laikais, tai dar nereiškia, kad ir dabar kiekviena daugialąsčio organizmo ląstelė turi praeiti savo vystymesi filogenetiškai labai seną gyvosios medžiagos stadiją... Individualus vystymasis yra daug trumpesnis už rūšies vystymąsi ir negali jo pilnai pakartoti. Tam tikrų filogenetinių, ypač senesniųjų, fazių iškritimas iš individualaus vystymosi yra dėsningas reiškinys ir dialektiniam materializmui neprieštarauja".**)

Metafiziniai biologai, tokie kaip vokiečių Virchovas bei kiti, ir šiuo metu teigia, būk gyvybė kilusi iš gyvosios ląstelės, o ląstelei gyvybę davęs dievas. Pirminės **gyvosios medžiagos** buvimo, evoliucijos etapo, jie nepripažįsta. Tai deistų antimokslinė teorija.

Gyvename atomų ir elektronų gadyne. Elektroninio mikroskopo, rentgeno-struktūrinės analizės (rentgenofotografijos) metu galima matyti ne tik daugialąstines molekules, bet ir atskiras ląsteles bei atomus. Dabar, matuojant milimikronais, galime matyti ne tik mažąsias bakterijas, turinčias

*) "Paprasčiausios gyvybės formos", prof. V. Girzijauskas, "Mok. ir gyv." 1958 m., Nr. 11.

***) "Dėl O. Lepašinskajos teorijos", S. Finkelbrandienė, "Mokslas ir gyv." 1959 m.

200 milimikronų skersmenį, bet ir virusus bei bakteriofagus, turinčius tik 8-17 milimikronų skersmenį (diametrą), pvz. poliomielito sukėlėjus, etc. Virusų dydis prilygsta vienos didelės baltymų ląstelės, turinčios 6 milimikronus, dydžiui.

“Pagrindinė gyvo padaro savybė yra medžiagų apykaita — sugebėjimas pasiimti iš aplinkos medžiagas, pasisavinti jas, didinti savo masę, daugintis ir nereikalingas medžiagas pašalinti. To medžiagų apykaitos proceso (metabolizmo) metu, gyvas padaras įgyja naujos energijos. Medžiagų apykaitos metu lygiagrečiai vyksta du procesai: asimiliacijos ir disimiliacijos, arba statymo ir griovimo. Jei vyrauja statymo procesai, gyvas padaras auga, dauginasi; jei griovimo procesai—padaras menkėja, nyksta, žūva... Minėtieji pagrindiniai gyvybės požymiai rodo, kad gyvybė gali reikštis ne betkokioje materijoje, o tik ypatingu būdu **organizuotoje**, ir ne betkokiose sąlygose, o tik tam tikrose, kuriose gali vykti medžiagų apykaita”.*)

Anglų gamtininkas Charlas Darvinas (1809-1882) surinko daug vertingos medžiagos įrodymui teisingos pažiūros gyvybės žemėje atsiradimo ir jos vystymosi atžvilgiu. Dialektinis materializmas moko, kad gyvybės atsiradimas žemėje yra **ilgo vystymosi proceso** rezultatas, kad gamtoje galioja nuolatinio kitimo pradai ir kad tasai kitimas **eina ir dabar**, tik jis eina taip lėtai, kad mes jo nepastebime. Tuo biologinio vystymosi keliu atėjo ir žmogus, tasai aukščiausias žemės gyvūnas išsirutuliojęs iš žemesnių už jį primatų-bezdžionžmonių. Savo moksliniais tyrinėjimais ir daviniais Darvinas sugriovė biblijos legendą, būk pirmasis žmogus, dievo sutvertas Adomas, atėjęs iš rojus su visais šiandieninio žmogaus fiziniais ir psichiniais atributais.

1959 m. liepos 17 d. žinomas Britų antropologas dr.-as Louis S. B. Leakey su žmona surado Pietų Afrikoje, Tanganikos provincijoje, beždžionžmogio kaukolę. Toj vietoj, Olduvai tarpkalnyje, tarp Viktorijos ežero ir Indijos vandenyno, kasinėjimais eina jau nuo 1932 metų. Atradėjai teigia, jog ši

*) “Paprasciausias gyvybės formos, prof. V. Girdzijauskas, “Mok. ir gvv.” nr. 11, 1958 m.

kaukolė būsianti toji ieškoma, bet nesurastoji grandis tarp žmogaus ir beždžionės, ir kartu stiprus Darvino teorijos įrodymas, kad žmogus ir beždžionė yra kilę iš to paties zoologinio šaltinio, tik kiekvienas besivystydamas nuėjo skirtingu evoliucijos keliu.

Atrastoji kaukolė pasižymi nepaprastai dideliais dantimis, plačiu veidu ir mažų smegenų ruimu. Pasaulio paleontologai šiuo radiniu labai susidomėję.

Rusų mokslininkas-botanikas I. V. Mičiurinas (1855-1933) mums parodė kaip naudotis gamtos turtais, išvystydamas naujas augalų rūšis. Jis sukūrė suvirš 300 vaisinių ir uoginių kultūrų eidamas eksperimentinės botanikos keliu. Jis teigė, jog mūsų pareiga patiems pasiimti iš gamtos jos vaisius, nors ir kovojant su ja, o ne laukti iš jos malonių. Mičiurino mokslas sugriovė religijos pasakas apie nekintamumą gyvosios gamtos, kurią tariamai sukūręs dievas ir kurią pertvarkyti nesą galima.

Biologai jau žino kaip padaryti nukleidinę rūgštį iš jos sudėtinių dalių (amino rūgščių, amoniako, etc.), reikia tik išmokti, kaip iš baltymų ir nukleidinių rūgščių padaryti nukleoproteidus bei sudaryti jiems sąlygas medžiagų apykaitai vykdyti, — ir gyvybės klausimas pagrindiniai bus išspręstas!

Šiuo metu žemės rutulyje gyvena apie 300,000 augmenų rūšių ir apie pusantro milijono gyvūnų rūšių. Gyvybė yra vandenyje, žemėje, ore ir visur kitur. Ji siekia karščiausias tropikus ir šalčiausias žemės polių (pingvinai, poliniai lokiai, ruoniai, žuvis, planktonas, etc.). Gamtoje nėra jokio “visagalingojo kūrėjo”, kuris duotų reikiamą “postūmį” gamtos raidai, ar tikslingai nusakytai kūrybai kryptį. Gyvūnijos, augmenijos ir visuomenės vystymosi raidą reguliuoja **naturalinės ir socialinės evoliucijos eiga**.

“Iš visa to, kas čia pasakyta, išeina, kad religija su jos tikybos mokymu apie tai, kad dievas sukūrė gyvybę, yra priešiška bet kuriai vystymosi idėjai. Žmogus visiškai nėra dievo sutvertas, o yra ilgos gyvūnų pasaulio evoliucijos rezultatas. Vystymosi procese per dešimtis ir šimtus tūkstančių metų žmogus, darbo dėka, įsigijo ypatybių, ski-

Pokalbis apie talentą, liaudį ir laiką

A. LIEPSNONIS

Nėra literatūros teorijoje slidesnio klausimo už talentą. Rašytojas sukūrė puikų romaną. Bet autoriaus lyriškas ar patosiškas stilius nepatiko kitam menininkui. Tas jau įtikinėja: kūrinys nevisiškai vykęs. Rašytojas nuostabiai meniškai nupiešia charakterius, dialogus, peizažus. Iš tų veidų švysteli pažangių idėjų liepsnelė. Rodos, reiktų, kaip Bielinskiui, šūktelėti: „Talentas!“ Bet tas, kuriam nepatinka autoriaus teisinga pozicija, rašo: „Tai ne menas...“

Vis gi, ar yra tokios svarstyklės, kuriomis galima būtų pasverti rašytojo talentą? Taip, yra. Tos svarstyklės — istorinis materializmas. Jis jau XIX amžiaus pabaigoje aiškiai apibūdino talento esmę. Tatai itin ryškiai apibendrina Plechanovas knygelėje — enciklopedijoje „Asmenybės vaidmens istorijoje klausimas“. Pagal dialektiką: kiekvienos tautos literatūra vystosi taip, kad joje iškyla, pražysta didesnių ir mažesnių talentų žiedai. Sakysime, vienas literatas sušvinta genijaus saule, kitas tampa klasiko žvaigžde, trečias išpopuliarėjo garsiu rašytoju, ketvirtas pasireiškia mažiau įtakingu meninio žodžio atstovu ir t.t.

Plechanovas teigė: „Kai civilizacija pagimdo naują meną, — teisingai sako Tenas, — tai išauga dešimtys talentų, sugebančių išreikšti visuomeninę mintį dar nepilnai. Tie talentai susispiečia apie vieną ar du genijus, išreiškiančius tą pačią mintį tobulai.“ Jeigu... „dar vaikystėje būtų nužudę Rafael-

riančių jį nuo gyvulių. Darbas išplėtė žmogaus akiratį, padėjo vystyti jo sąmonei. Žmogaus mąstymas, jo psichinė veikla, yra ne 'dieviškoji kibirkštis', dievo duota siela, o aukščiausias materijos produktas, kurį paruošė visas iki šiol vykęs gyvosios gamtos vystymasis“.*)

*) Religija—mokslo ir pažangos priešas“, V. Profkofjevas.

Mokslas nugalės visas kliūtis!
Tempus fugit! (Laikas bėga).

į, Mikelį-Andželo ir Leonardą-da-Vinčį, tai italų menas būtų išsivystęs mažiau tobulas. Tačiau bendra Renesanso kryptis liktų toji pati“. Plechanovas visiškai aiškiai tvirtina: kurios nors tautai yra naudingas ne tik genialus rašytojas, bet ir kiekvienas kitas meistriškas literatas. Tie „mažesnieji“ pasako labai daug svarbaus — tik jie savo veikalų nepakyla ligi genijaus padangės.

Taigi dialektika moko — didesni ir mažesni kiekvienos tautos literatūros talentai — tai dėsni. Toliau: visuomeniniai santykiai, kokie jie bebūtų progresyvūs, jie gimdo genijus, bet jų gimdo mažiau, negu kitus, nors ir labai ryškius, talentus. Visi tie talentų žiburiai sudaro kurios nors tautos grožinę literatūrą — akinantį švyturį. O kas yra rašytojo talentas? Tai jo meilė darbui. O kas yra genialus talentas? Tai rašytojo nuostabiai didelė meilė darbui.

Liaudis vertina

Talentas — ne brangakmenis, kuris ir nejudėdamas žėri. Jis keičiasi, tobulėja, jei menininkas vis kuria, kuria kruopščiai, vienai knygai paaukodamas net kelerius metus.

O kas pripažįsta rašytojui talentą? Liaudis, laikas. Nes romanas, poema, eilėraštis kuriami ne „išrinktiesiems“ — rašytojams, o **darbo masėms**. Jei jos kurį rašytoją skaito, myli, tai tokio rašytojo jau negalima išrauti iš literatūros.

Senais laikais Juliaus Janonio ne tik nespausdino, bet kai kas net įtikinėjo: jisai daugiau maištininkas, negu poetas. Bet liaudis, svarbiausias jo talento Bielinskis, — su tuo nesutiko. Janonį ji laikė nuostabiai meistrišku dainiumi.

Būna, kad ir puikūs menininkai sveria kito rašytojo talentą neteisingomis svarstyklėmis. Štai L. Tolstojus tvirtino: Nekrasovas — eiliakalys. O pastarojo mūza ir šiandien gyva. Tolstojus sieksniniuose straipsniuose įtikinėjo: Šekspyras — vidutinių gabumų dramaturgas.

Taigi, vertinant kurio rašytojo talentą, jo poveikį kuriai nors epochai, reikia remtis ne savo skoniu — tai subjektyvus mastas. Reikia atsižvelgti į kūrinio idėjinį turinį, į jo meninį tviskėjimą, į jo liaudiškumą, — tai objektyvus mastas. Būna ir kitų profesijų žmonių įvairaus talentingumo. Ne visi gydytojai Piragovai.

Įtaka ir populiarumas

Ar rašytojo talento dydis proporcingas jo įtakai, populiarumui? Ne. Potje apie 1872 metus sukūrė eilėraštį. Tas eilėraštis, lyg spindulys, aplėkė žemės rutulį, — tapo himnu.

Tuomet eilėraščius rašė ir V. Hugo. Hugo — didelis talentas. Ir visgi jo raštų tomiai nepadarė žmonijai tokio įspūdžio, kokį padarė Potje kūrinys.

Kodėl taip atsitiko? Todėl, kad Hugo tik vaizdavo vargdienius, bet neparodė jiems saulėtekio, o Potje parodė. Va, liaudis savo poetą ir iškėlė ligi žvaigždžių.

Nūdien keistai skambėtų, jei kas sakytų: pripažįstu Balzaką, nes jis genijus, o nepripažįstu Potjės, nes jis ne genijus.

Būna, kad ir didelis talentas lyg žvakė užgęsta. Taip atsitiko su Hamsunu. Iš pradžių jis populiarėjo. 1930 m. su dideliu žavesiu perskaičiau jo romaną „Badą“, kurį iš Amerikos prisiuntė Kaškaitis. Tame kūrinyje autorius vaizduoja reporterį, netekusį darbo. Jo tragedija: jis badauja, o jį sotieji laiko vagišium. O kur dabar Hamsunas? Palaidotas dulkių. Kodėl? Todėl, kad, hitlerininkams okupavus Norvegiją, jį sai pradėjo girti tą naktį.

Jie kovoje su fašizmu

Apkasuose įsitikinau: kariai labai mėgo eilėraščius. Bet itin jautriai jų širdį suvirpino K. Simonovo lyrikos deimantas „Lauk manęs“. Mat, poetas subtiliai prabilo apie kareivio meilę. Šio kūrinio paveikta, S. Nėris irgi šia tema sukūrė šedevrą. Taigi rašytojai daug padėjo savo kūryba kovoje su fašizmu. O kuo laikė kareiviai Erenburgo žodį? Magnetu. Būdavo, perskaito jo trumpą apybraižą — ir į ugnį. Ir niekas jų nesulaikydavo. Tuomet jis buvo vienas populiariųjų pasaulio menininkų.

Taigi, ir tokio pat dydžio talento žiburys nevienodai ryškiai šviečia. Yra talentų, kurie audroje ne tik neaptemsta, o sušvinta, tartum saulė, išplaukusi iš debesų. Taip lietuvių literatūroje reiškėsi Janonio, prancūzų — Potlės, rusų — Majakovskio talentai.

Kiekvieno rašytojo talentas, lyg žarija, ištraukta iš pelenų, dar skaisčiau sužėri, jeigu tas literatas savo likimą susieja su liaudimi. Kada žaibo greičiu S. Nėris pradėjo populiarėti? Na, nuo 1931 m., kai poetė savo posmais pasibeldė į lūšneles, į fabrikus, į kalėjimo duris, — pamilo varguolį. Bet jos lyros sparnus karpė cenzūra. Todėl poetė apie liaudį, apie kovą, saulėtekį dainavo simboliniais įvaizdžiais. Negalėdama eilėrašty atviriau išsireikšti, vietoj darbininko — minėjo „kietus delnus“, vietoje raudonos vėliavos — aguona ir t.t. Bet tokie jos kūriniai buvo masių suprantami ir laukiami.

Tokia forma jinai išleido du poezijos rinkinius. Jie savo idėja pažangūs. Bet neteisinga tvirtinti, kad jie permažai kovingi. Juk net tokiu tonu sukurtą eilėraštį cenzūra ne visada praleisdavo. Taigi tie kūriniai „švelnesni“ ne todėl, kad S. Nėris vengė audringiau prabilti. O todėl, kad karinis cenzorius tramdė jos sparnuotesnę mintį.

Kai kas dabar išsireiškė: poetė nevysiškai atitrūko nuo senos aplinkos. Tai tik mėginimas sumažinti poetės suduotą smūgį tiems, iš kurių glėbio, lyg replių, lyrikė ištrūko. Jei nebūtų buvę tuomet Lietuvoje cenzūros, tai S. Nėris visus savo eilėraščius būtų parašiusi tokiu koviniu patosu, su koku nuskaubė jos posmai „Priekale“, Kauno universiteto studentų nelegaliame žurnale „Auroroje“ — „Keturiems“ — apie K. Poželą ir kt.

Kaip jie vertina atsiliepimus

O kaip dideli talentai vertina atsiliepimus apie savo kūrinis? Gal jie domisi tik „nemirtingųjų“ nuomone? Ne. Štai Gorkis net nemėgo teirautis apie savo knygą pas įžymesnę rašytoją. Be galo aukštai jis vertino atsiliepimą savo leidėjų, skaitytojų, eilinių literatų. Tai liudija jo laišakai.

Budinga, kad Gorkis laikėsi principo: jam rašant gali patalkininkauti už jį žymiai mažesnis talentas savo pageidavimais, savo pa-

stabomis, savo užuominomis, kaip reikėtų vieną ar kitą įvyki, žmogų ir t. t. pavaizduoti.

Dar carizmo laikais jis skaitė šimtų autorių apsakymus, eilėraščius, gautus iš jam nepažįstamų žmonių. Tie prašė: "Ar pavykęs kūrinys?" Ir būdinga, kad ne vienam jų žadėjo didelę literatūrinę ateitį, nors ne visi genialaus rašytojo viltis pateisino. O sau tuos rankraščius Gorkis laikė dideliu kūrybiniu universitetu. Kartą jis darbininkei atsakė: "Jums kol kas nepavyko parašyti apsakymo. Tačiau jame radau ir meniškų sakinių. Štai: "Pro mano motinos rankas visa Volga pratekėjo — ji buvo plavėja". Tai šedevras!"

1940 m. neretai spaudoje prabildavau apie S. Nėrį. Jutau, ji tuo buvo patenkinta. Net sakydavo:

— Nuoširdžiai rašote apie mane. Pritariu jūsų patosiškam stiliui.

Tuomet atspausdinau "Raštuose" recenziją apie Cvirkos "Žemę maitintoją". Tas nudžiugo:

— Teisingai atskleidei mano kūrinį.

O, išleidęs naują prozos dalyką, Cvirka paklausdavo:

— Gal spaudoje išnagrinėsi mano apsakymą?

Būdinga, kad įžymūs rašytojai pasinaudoja kitų literatūrinių žodžių vertintojais. Štai Simonovo "Gyvieji mirusieji" herojai privertė mane susimąstyti. Jam parašiau: "Norėčiau, kad Jūsų Serperinas dar kūrybiškiau galvotų, kad jis aukštai vertintų pilietinio karo dalyvį". Štai skaitau jo romano tęsinį "Kareiviais negimsta". Ir stebiuos: tikrai autorius tame personaže įdiegė tas savybes, kurias siūliau įdiegti.

Taip pat dideli talentai yra nuoširdūs ir kitų literatūrinio žodžio vertintojai. Štai pasirodė apie S. Nėrį mano atsiminimų ištrauka. Apie ją įžymusis ukrainiečių romanistas M. Stelmachas atsiliepė: "Jūsų straipsnį apie Salomėją Nėrį perskaičiau su įdomumu". Parašė savo nuomonę ir rašytoja G. Serebriakova: "Jūsų straipsnis apie Salomėją Nėrį labai įdomus, nors ir fragmentiškas".

Kartais sakoma: ir gerą kūrinį reikia griežčiau pakritikuoti, nes nuoširdesnis žo-

dis apsvaigins autorių. O ką liudija faktai? Nėra atsitikimo, kad rimta, teigiama nuomonė pakenktų menininkui. Štai kodėl lietuvių raštijoje, juo daugiau laiko slenka, juo subtiliau kritikos tonas suskamba vieno ar kito rašytojo atžvilgiu. Tik toks jautrus požiūris padeda iš talento daigelio išauginti plačiašakį talento medį.

Lietuvių literatūra gali pasididžiuoti proletariniais literatais. Tai A. Dabulevičius, A. Regratis, B. Pauliukevičius, B. Pranskus, A. Merkytė. O kaip jie kūrė? Atotrūkiškai — tai kalėjime, tai dirbdami fizinį darbą, tai vykdydami visuomenines pareigas. Jie neturėjo laiko ilgiau atsiduoti kūrybai. Tai gi neturėjo galimybių savo talentui tobulinti. Bet tai minusas ne tų poetų, prozininkų o tos epochos, kuri nesudarė jiems palankesnių sąlygų kūrybai. Ir visgi A. Dabulevičiaus poezija liudija — jo talentas — didelė ugnis. Tai pasakys kiekvienas, kas moka vertinti poezijos meistriškumą.

Bet tie rašytojai būtų švystelėję didesne talento saule, jei jie ilgiau pagyvenę, jei gyvenimas leidęs jiems skirti kūrybai nė valandėles, ne mėnesius, o metus, jei tekę rašyti ne ant kalėjimo narų, ne ant apkaso krašto, o tyliame kambaryje. Jasutis daugiausia savo kūrinius spausdino Amerikos "Laisvėje". O kur juos rašė? Kalėjime, Ispanijos apkase.

Argi galima tokiomis sąlygomis tobulinti savo kūrinį? Net genialūs menininkai savo kūrinių taisymą laiko beveik lemiamu kūrybiniu procesu, užtikrinančiu to veikalo nemarumą.

Rašytojo talentas turi ir kitą savybę: jis tobulėja, rašant literatui knygą po knygos. K. Paustovskis — klasikas, nūdieninis Buninas. O Paustovskis sako: ir pačio meistriškiausio menininko knyga tobuloji dar neparašyta.

Čia logika: jei sakysim, autorius pagarsėja savo trimis romanais, tai ketvirtas būtų dar meniškesnis.

Paustovskis tvirtina ir kitą: jei kuris rašytojas anksčiau išleistas knygas iš naujo perkurtų, tai jos taptų dar meistriškesnės. Bet ir dideli menininkai nevienodai reaguoja į tą meistriškumą. Štai L. Tolstojus tie-

siog svaigdavo, skaitydamos poeto Feto eilėraščius. O Nekrasovo poezijos nemėgo.

Ar visuomet tik į kalną?

Ar kiekvienas menininkas su kiekviena knyga kopina į kalną? Būna rašytojų, kurie tame kalne sustoja: nauja knyga meistriškumo atžvilgiu lygi anksčiau išleistam veikalui. Būna, kad lyg rašytojas truputį žemyn nusileidžia nuo kalno — knygą pagimdo meistrišką, bet mažiau meistrišką, negu ankstesnis jo prozos ar poezijos veikalas. Paskum tas pat rašytojas su kitu romanu jau palypėja žymiai aukščiau. Taip kokybė pereina į kiekybę. Tokia talento plėtotės dialektika.

Deja, lietuvių proletariniai rašytojai neturėjo sąlygų puoselėti savo gabumų žiedo. Taigi vieno ar kito rašytojo talentas gali būti teisingai pasvertas tik atsižvelgiant į tas istorines sąlygas, kuriomis tas rašytojas kūrė. Neobjektyvus tų literatų talentų vertinimas sumenkina ir visą lietuvių proletarinę literatūrą.

Jei liaudis skaito kurio nors autoriaus romaną, eilėraščių, tai tas kūrinys talentingas. Žinoma, jei jis sukelia meninį išpūdį. O tam reikia, kad literatas spausdintųsi. Bet pats spausdinimasis dar nepagimdo menininko.

Po karo atspausdinau apie 60 recenzijų apie naujas rašytojų knygas. Kiekvieną jų stengiausi vertinti, prisilaikydamas literatūrinio dėsnio: rašytojai gali talento dydžiu būti įvairaus masto. Ne, rašytojo talentą negalima sverti "iš akies"!

Ar gali pats literatas objektyviai pajusti savo gabumus? Gali. Prietaras, kad kuklus rašytojas palaikytų save genijumi. Pranskus poezijoje savęs nelaikė Puškinu. Bet jis gerai žinojo — jam eilėraščiai — jo stichija. Kartais tvirtiname apie kurį nors rašytoją: paima jis plunksną — ir upėmis teka poezija. Taip kai kurie rašė apie Binkį. Tai neteisinga. Korsakas teigė: Binkio "alijošiški" poezijos posmai ne visi meistriški. Pasitaiko neprašydusių žiedų — posmų. Matyt, kad tai atsitiko todėl, kad Binkis skubėjo tos poemos tęsinį greičiau pateikti "Mūsų rytojui".

Taip, talentas tobulėja tik rašytojui kruopščiai šlifuojant savo kūrinį. Ir vanduo surūdytų, jei jis netekėtų.

Kiekvienas literatas žino: po ilgesnės pertraukos sunkiau rašosi. Gorkis laikėsi taisyklės: kasdien rašydavo nemažiau 6 valandų. Va, jis žmonijai ir paliko 40 tomų. Taigi, Gorkis savo praktika įrodė: genialybė — tai nepaprastoji meilė kūrybiniam procesui, tai užsidegimas rašyti romaną ar poemą, — rašyti, nors tam reikėtų atiduoti 4—10 metų.

Atsižvelgiant tik į tokį talento būdingumą, galima rimtai, moksliskai kiekvieną rašytoją įvertinti pagal jo talento dydį.

Algimantas Bučys

MAMA

Palaukit, lapai, dar nekriskit,
Neberkit žinomos tiesos.
Palikit man bent vieną krislą
Nepersimainančios šviesos.

Palaukit, sunkvežimiai sunkūs,
Su antkapiais palei kapus —
Nepakartojamai taip sunkias
Geltona saulė pro lapus.

Palaukite, mergaitės mažos,
Juk mes visi — neamžini.
Nemirtingumas — tik mirażas
Punktualių aušrų ugnį.

Palaukit, tostančios mašinos,
Tenai, už posūkio staigaus,
Mašinų mirtys neprašytos
Jus, surūdijusias, sugaus.

Nemelskit, lapai, amžinybės.
Prašykit truputį daugiau:
Tos šilumos, tokios mažitės,
kurią dviem rankomis laikau.

Mama išeina. Lapai, laukit, —
Jinai vis viena čia sugrįš,
Nuims nemirtingumo kaukę
Ir tyliai gerti paprašys...

Kišeninius deguonies (oksigeno) aparatus pradėjo gaminti JAV. Toks aparatas atrodo kaip stambus parkeris. Jame telpa 3 litrai suspausto deguonies. Ligonii užtenka 2 minutėms. Kitas kišeninis aparatas, sverias apie 1 kg, aprūpina ligonį deguonimi 25 minutėms. Šiuos aparatus gali nešiotis gydytojas.

Ką žinome apie universitetų atsiradimą

Lotynų kalbos žodis universitetas kilęs iš universus — visas, ištisas, paimtas visumoje. Šiuo žodžiu viduramžiais vadinosi įvairios draugijos, amatininkų cechai, pirklių gildijos ir kiti panašūs miestiečių susivienijimai. Cecho meistras savo mokinių ir pameistrį mokė tik amato, bet ne bendrojo išsilavinimo dalykų. Architektai, chirurgai, dailininkai buvo taip pat cechų nariais. Tokiems amatininkams ir stambiesiems pirkliams, turintiems reikalų su kitų miestų ir šalių tos pačios specialybės žmonėmis, buvo reikalingas ne tik raštas, lotynų kalbos mokėjimas, bet ir humanitarinis išsilavinimas. 12-tame amžiuje Vakarų Europos miestuose prie Atlanto vandenyno ir Viduržemio jūros pakraščių ėmė kurtis laisvos bendrojo ir specialaus lavinimosi mokyklos, pasivadinančios Universitas magistrorum et scholarium (mokytojų ir mokinių susivienijimas). Sutrumpintai tos mokyklos buvo vadinamos universitetais.

Universitetai, panašiai kaip amatininkų cechai ir pirklių gildijos, buvo savivaldžios organizacijos, mažai tepriklausančios nuo miesto magistrato ir bažnyčios. Tokio universiteto rektorių rinkdavo profesoriai ir studentai drauge. Šią rinkimo tradiciją ligi šių dienų išsaugojo kai kurie senieji Anglijos universitetai. Už darbą profesoriams atsilygindavo studentai. Jeigu kildavo aštrus konfliktas su bažnyčia arba miesto valdžia ir būdavo pažeidžiama universiteto autonomija, studentai ir profesoriai išsikeldavo į kitą miestą. Turėti universitetą miestui buvo didelė garbė. Mokymo trukmė ir studentų amžius tokiuose universitetuose nebuvo nustatyta. Mokymas rėmėsi paskaitomis ir disputais.

Šalia tokių miestietišku universitetų 12-tame amžiuje universitetus ėmė steigti bažnyčia, stengdamasi išsaugoti savo įtaką mokyle. Pirmasis bažnytininkų įsteigtas universitetas buvo Sorbonos universitetas Paryžiuje. Jam vadovavo vyskupo statytas kanceleris. Šito universiteto autonomija buvo labai ribota: studentai rektoriaus rinkimuose nebedalyvavo, profesoriai nebebuvo renkami, o skiriami ir apmokami bažnyčios, kuri buvo

stambus ir turtingas feodalinis žemvaldys. Pagal Paryžiaus universiteto pavyzdį steigėsi kitų kraštų universitetai.

Atsirado ir tokių universitetų, kuriuos išlaikydavo karaliaus valdžia. Karalius davė lėšas, skyrė profesorius, nustatinėjo mokymo ir mokslo laipsnių suteikimo tvarką. Tokiais karališkais universitetais buvo 1348 m. įsteigtas Karolio universitetas Prahoje ir 1364 m. Jogailaičių universitetas Krokuvoje.

Universitetų steigimasis Europoje turėjo didelę reikšmę mokslui ir kultūrai. Universitetuose gimdavo naujos filosofinės kryptys, plito logiškas galvojimas, mokėjimas klasifikuoti, daryti apibrėžimus ir apibendrinimus. Universitetai, remdamiesi lotynų kalba, kaip mokslo kalba, skatino tarptautinių profesorių ir studentų bendradarbiavimą. Jie prisidėjo prie miestų kėlimo ir svarbiausia — prie humanizmo idėjų brandinimo ir platinimo.

J. J.

NAUJA KELIONĖ

- Jis 1. Tu eiki į darželį, pasėk gėleles,
Palaistyki jurginus ir grįžk pas mane
- Ji 2. Tu eiki į kolūkį, ten laukia jau tavęs
Atliki savo darbą — sugrįžki pas
mane
- Jis 3. Tu eiki prie lopšelio, pažvelk į
vaikučius,
Užmigdyk juos mažyčius ir grįžki
pas mane.
- Ji 4. Tu eiki į orlaukį, patikrink
sparnelius
Ar oro šis laivelis, iškels mus į
erdves?
- Kartu 5. Tarybinis laivelis yr tobulas,
stiprus,
Iškels aukštai į dausas laimingai
mus abu.
- Kartu 6. Apskrisim mėnulį, planetas
žvaigždes,
Parvešim mes ant žemės grožybes
dangaus.

Jaunutis

Alf. Maldonis

JAUNYSTĒ

Jaunystē vis gyvens be nuobodžio,
Visi ją teis — ir niekas nuteis.
Nubēgs viena kaip liūtys gatvės nuolydžiu,
Kita ir vėl ateis.

Duris išgirkždins, suoliukus nuzulins,
Plėš gerklę gatvėse, rungtyne, miške.
Draugystē iš tarsi išaugto rūbo siūlės.
Pakol sustos ji kritiškam taške.

Nė nepajusiu — pradės galvoti
Ji apie mus, ir dar toliau už mus.
O mes vis stengsimės kovoti,
Kad ji laiku sugrižtų į namus.

O kam, jeigu ne jai, gyvent be nuobodžio.
Ir ją sunku — kaip ateitį — nuteist.
Be to, jinai nubēgs kaip liūtys gatvės
nuolydžiu.

Švaria gatve — kita ateis...

Aš daiktiškas gal parnelyg.
Dramatiškas, proziškas,
Dūstantis tonas.
O tu — lengva ir daili.
Lyg vėjo išpūstas gėlėtas sijonas.

Alsuoju — užužiemio vėju pučiu.
O tu — lyg vidudienis šiltas.
Gyvenimas tau
Ant siaurų pečių
Prigulęs lyg šilkas.

Mes buvom ir liksim
Įklimpę karuos,
Grumtyne, vienas prieš vieną
O tu — lyg už kareivinių tvoros
Alyvinė mėnesiena.

Mes esam ir būsim
Siauram kely,
Kur viską tiesiogiai išreiškia.
Bet kol mes esam — ir tu gal
Gyventi nedaršiai, neaiškiai.

TURINYS

Su tokiu pat pasitikėjimu	2
Amžiai, užsikloję velėna, prabyla į mus. A. Tautavičius	3
Pokalbis su laiku. Eilėraštis. J. Maciukevičius	5
Akmeniniai laivai. Eil. F. Ignatavičius	5
Kultūrininkai už taiką Vietname. R. Baranikas.	6
Poezija nežino žilo plauko. Eil. Aleksys Churginas	10
Albertas Vijukas—Kojalavičius. Pr. Juozapavičius	11
Kovo aštuntosios proga. Ieva Mizarienė	13
Liaudiška daina niekados nemiršta. J. Gasiūnas	14
Kaleidoskopas. Eil. J. Subata	15
Plati ir graži jo kūrybos upė. Mykolas Sluckis	16
Mūsų amžiuje. Eil. Vacys Reimeris	19
Atsiminimas apie Leoną Prūseiką. S. J. Jokubka ...	20
Daina apie švyturį. Eil. A. Hintas	21
Švaria gatve. Eil. Alf. Maldonis	21
Juozas ir Marijona Strižauskai. Pranas Buknys ...	22
Saulėlydis. Eil. Matuzevičius	23
Gyvybės atsiradimo klausimas. Dr. A. Petrika	24
Pokalbis apie talentą, liaudį ir laiką. A. Liepsnonis.	27
Mama. Eil. Algimantas Bučys	30
Ką žinome apie universitetų atsiradimą. J. J.	31
Nauja kelionė. Eil. Jaunutis	31
Jaunystė. Eil. Alf. Maldonis	32